सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन

कार्यक्रम अंदाजपत्रक

२०२१-२०२२

कृषी, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय विभाग

५

फलोत्पादन

शासकीय मुद्रणालय, कोल्हापूर

२०२१

कार्यक्रम अंदाजपत्रक
२०२१-२०२२

कृषी, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय विभाग

५

फलोत्पादन

कार्यक्रम अंदाजपत्रकाचा क्रमांक	कार्यक्रम अंदाजपत्रकाचे नाव
१	कृषी व पदुम विभाग (कृषी)
२	कृषी व पदुम विभाग (पशुसंवर्धन)
३	कृषी व पदुम विभाग (दुग्धव्यवसाय विकास)
४	कृषी व पदुम विभाग (मत्स्यव्यवसाय)
५	कृषी व पदुम विभाग (फलोत्पादन)

अनुक्रमणिका

		पृष्ठ क्र.
१.	प्रस्तावना	१
२.	भाजीपाला, रोपमळे, फळरोपमळे व स्थानिक उद्याने योजना	२
३.	सिट्रस इस्टेट (२४०१बी०२५) (कार्यक्रम) (राज्य स्तर/१०० टक्के राज्य योजना)	३
४.	पीक संरक्षण योजना	३
५.	आदिवासी कुटुंबाच्या परसबागेत फळझाडे व भाजीपाला लागवड विकास योजना	४
६.	पिकांवरील कीड रोग सर्वेक्षण, सला योजना क्रॉपसॅप (हॉटसॅप)	५
७.	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानांतर्गत (NMSA) वन शेती उप-अभियान (SMFA) राबविणेबाबत ...	६
८.	भाऊसाहेब फुंडकर फळबाग लागवड योजना	६
९.	प्रधानमंत्री कृषी सिंचाई योजना	७
१०.	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान अंतर्गत राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियान	८
११.	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान अंतर्गत राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियान (महाराष्ट्र राज्य) सन २०२१-२२ घटकनिहाय प्रस्तावित कार्यक्रम	१०
१२.	राष्ट्रीय आयुष अभियान - औषधी वनस्पती घटक	१६
१३.	सन २००५-०६ पासून राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियानात समाविष्ट झालेल्या योजनांची नावे ...	१९
१४.	वित्तीय तक्ते	२०

प्रस्तावना--

या प्रकाशनात कृषी विभागामार्फत राबविल्या जाणाऱ्या फलोत्पादन विभागाचे कार्यक्रम अंदाजपत्रक प्रस्तुत करण्यात येत आहे. या अंदाजपत्रकात फलोत्पादन विभागामार्फत राबविण्यात आलेल्या व येत असलेल्या योजनांबाबतचा संक्षिप्त तपशील देण्यात आलेला आहे. तसेच सन २०१९-२० साठी प्रस्तावित तरतुदी व त्याचे स्पष्टीकरण देण्यात आले आहे.

महाराष्ट्र हे कृषी व औद्योगिक उत्पादनाद्वारे देशाच्या आर्थिक उत्पन्नात भरीव वाढ करणारे प्रगतशील राज्य आहे. महाराष्ट्रातील भौगोलिक परिस्थिती, जमिनीची प्रत आणि हवामानातील विविधता यामुळे राज्यात पीक लागवडीस मोठा वाव आहे. तथापि सिंचन सुविधेवरील मर्यादा, (१७.५७ टक्के) दुष्काळ अवर्षण प्रवण क्षेत्र यासार या अनेक कारणामुळे पारंपरिक पीकपद्धती फार किफायतशीर राहिलेली नाही. या सर्व बाबींचा विचार करून राज्याने सन १९९०-९१ पासून रोजगार हमी योजनेशी निगडीत फलोत्पादन विकास कार्यक्रम राबविण्यास सुरुवात केली. फलोत्पादन विकासाच्या दृष्टीने राज्यात सन २०१८-१९ पासून भाऊसाहेब फुंडकर फळबाग लागवड योजना नव्याने सुरु करण्यात आली आहे. महाराष्ट्रामध्ये नऊ कृषी हवामान विभाग आहेत. तसेच वेगवेगळी कृषी हवामानविषयक विविधता आहे. या विविधतेचा व कृषी हवामानाचा विचार करता महाराष्ट्रात विविध फळपिके येऊ शकतात. फलोत्पादनाच्या दृष्टीकोनातून महाराष्ट्र सहा विभागात विभागला जाऊ शकतो. त्यामध्ये कोकण विभाग हा महत्त्वाचा विभाग आहे. कोकण किनारपट्टीमध्ये आंबा, काजू, नारळ, सुपारी, मसाल्याची पिके चांगल्या रितीने येतात. हा विभाग फलोत्पादनासाठी अत्यंत उपयुक्त असल्यामुळे क्षेत्रवाढीवर तसेच इतर सुविधा निर्माण करण्यावर या विभागात भर देण्यात येत आहे. राज्यातील खानदेश हा भाग केळीसाठी प्रसिध्द आहे. या विभागातून देशातील विविध भागात मुख्यत: उत्तर भारतात केळीचा पुरवठा होतो. विदर्भात नागपूर, अमरावती भाग संत्र्यासाठी प्रसिद्ध आहे. नागपूर संत्र्याने बाजारात सध्या स्वत:चे असे नाव निर्माण केले आहे. राज्यातील मध्य व दक्षिण पूर्व कोरडवाहू भाग डाळिंब व मोसंबीसाठी प्रसिद्ध आहे. तसेच सांगली, पुणे, नाशिक, उस्मानाबाद, लातूर, सोलापूर या जिल्ह्यामध्ये मोठ्या प्रमाणावर द्राक्ष पिकविले जातात. द्राक्षामध्ये राज्याची देशांतर्गत बाजारपेठेत तसेच विदेशी बाजारपेठेत निर्यातीमध्ये चांगली वाढ आहे.

फळे, फुले, भाजीपाला पिके, मसाल्याची पिके, या उद्यानविद्या पिकाची उत्पादकता तसेच त्यापासून मिळणारा मोबदला अधिक असल्याने मागील दशकापासून या पिकाच्या लागवडीस विशेष प्रोत्साहन देण्यात येत आहे. यामुळे रोजगार निर्मिती व उत्पादनावर आधारित जोडधंदे यांना चालना मिळणार आहे. राज्यांतील उद्यानविद्या पिकाखालील क्षेत्रांचा अंदाज खालीलप्रमाणो आहे.

(संदर्भ वर्ष २०१९-२०)

पीक	लागवडी खालील क्षेत्र (लाख हेक्टर)	उत्पादनक्षम क्षेत्र (लाख हेक्टर)	अंतिम उत्पादन (लाख मे.टन)
फळे	८.१५	८.१५	१२१.१८
भाजीपाला	९.९८	९.९८	१६२.०७
मसाला	०.७९	०.७९	१३.०९
फुले	०.१३	०.१३	२.१८

राज्यात १८.५४ लाखाहून अधिक क्षेत्र रोजगार हमी योजनेशी निगडीत फळबाग लागवड कार्यक्रम अंतर्गत विविध फळपिकांच्या लागवडीखाली आले आहे. फळाचे एकूण उत्पादन सुमारे १०७.७७ लाख मे. टन आहे. फळपिकाखालील क्षेत्रात भरीव वाढ झाल्याने राज्याला कृषी निर्यात प्रक्षेत्र (ॲग्रो एक्सपोर्ट झोन) मंजूर झालेले आहेत. यामध्ये आंबा, द्राक्ष, डाळिंब, केळी यांचा समावेश आहे.

राज्यात सूक्ष्म सिंचन पद्धतीचा वापर मोठ्या प्रमाणावर होत असून सुमारे १८.३६ लाख हेक्टर क्षेत्र सूक्ष्म सिंचनाखाली आहे. हे देशातील सर्वात अधिक क्षेत्र असणारे महाराष्ट्र राज्य आहे. त्याचप्रमाणे हरितगृहातील शेतीमध्येही देशात राज्य आघाडीवर आहे.

राज्यातील उद्यानविद्या पिकाखालील वाढते उत्पादन आणि क्षेत्र विचारात घेऊन राज्याने कृषि उत्पादनावर आधारित प्रक्रिया उद्योग बाजार माहिती केंद्र या दृष्टीकोनातून योजना राबविण्यास प्रोत्साहन दिले आहे. यामध्ये प्रकल्प अहवाल बनविणे, बाजार माहिती केंद्र आंतरराष्ट्रीय प्रदर्शनात मालाचा नमुना पाठविणे यासारख्या अनेक योजनांचा समावेश आहे. या व्यतिरिक्त कुटीर उद्योगाच्या स्वरुपात काजू प्रक्रिया युनिट, हळद जागतिक व्यापार करारामुळे उपलब्ध होणाऱ्या निर्यातीच्या संधी तसेच आयातीचे आव्हाने या पार्श्वभूमीवर शेतकऱ्यांना अधिक सक्षम करण्याच्या दृष्टीने योजना प्रस्तावित करण्यात आलेल्या आहेत. मसाला प्रक्रिया युनिट, औषधी/सुगंधी वनस्पतीपासून औषधी सुगंधी द्रव्य विलग करणे वगैरे घटकांचा योजने अंतर्गत समावेश आहे.

फलोत्पादन विभागामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या विविध राज्य व केंद्र पुरस्कृत योजनांची माहिती सन २०१३-१४ मधील तरतूद व झालेला खर्च २०१४-१५ मधील तरतूद व अंदाजित खर्च आणि २०१५-१६ मधील प्रस्तावित कार्यक्रम नमूद केलेला आहे. तसेच योजनेतील फलनिष्पत्ती बाबतही माहिती अंतर्भूत केलेली आहे.

योजनेचे नाव :- भाजीपाला रोपमळे, फळरोपमळे व स्थानिक उद्याने (राज्यस्तर)

१. योजनेची माहिती व उद्देश :--

राज्यातील एकूण १४० शासकीय रोपवाटिकांसाठी ही योजना राबविणेत येत आहे.

सर्व फळरोपवाटिकांचे संचलनासाठी रोपवाटिकांवर अधिकारी व कर्मचाऱ्यांची नेमणूक करण्यात आली आहे. या योजनेतून वेतन, मजुरी, परिरक्षण, कार्यालयीन खर्च, प्रवास खर्च इत्यादी बाबींसाठी तरतूद करण्यात येते. या योजने अंतर्गत पुढीलप्रमाणो एकूण १२०७ पदे मंजूर आहेत.

अ. क्र.	पदनाम	वेतन श्रेणी	पदसंख्या
१	कृषी अधिकारी	४१८००-१३२३००	४२
२	कृषी पर्यवेक्षक	३५४००-११२४००	९०
३	कृषी सहाय्यक	२५५००-८११००	१३२
४	लिपिक	१९९००-६३२००	१३०
५	रोपमळा मदतनीस	१८०००-५६९००	६२२
६	शिपाई	१५०००-४७६००	१३४
७	ग्रेड १ मजूर	१५०००-४७६००	४२
८	टिलर ऑपरेटर	१५०००-४७६००	१५
	एकूण पदे		१२०७

या योजनेतून शासकीय रोपवाटिकासाठी वेतन व मजुरी, सामुग्री व विकास कामे करून घेण्यात येतात. या योजनेमुळे रोपवाटिकावर विविध फळे, फुले, भाजीपाला, औषधी व सुगंधी वनस्पती, मसाला पिके इत्यादींच्या कलमे रोपांचे उत्पादन घेण्यात येते.

२. योजनेची सन २०२०-२१ साठी निश्चित केलेले लक्ष व साध्य :--

शासकीय रोपवाटिकावर विविध फळझाडे व फुलपिकांचे ६०.०० लाख कलमे/रोपे उत्पादनाचे लक्ष निश्चित करण्यात आले असून उत्पादित होणारी कलमे/रोपे प्रामुख्याने भाऊसाहेब फुंडकर फळबाग लागवड योजना व महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना निगडीत फळबाग लागवड योजनेत व रोख विक्रीसाठी वापरली जातात.

३. योजनेची सन २०१९-२० साठी केलेली आर्थिक तरतूद, झालेला खर्च व फलनिष्पती :--

सन २०१९-२० साठी या योजनेत रुपये ५०३२.६५ लाख अनुदान उपलब्ध करून देण्यात आले होते. त्यापैकी वर्ष अखेरीस रुपये ४९७३.६७ लाख खर्च झालेला आहे. प्रत्यक्षात ५४.५९ लाख कलमे/रोपांचे उत्पादन झाले. ही तयार झालेली कलमे/रोपे विविध फळबाग लागवड कार्यक्रमात वितरित व रोख विक्रीने शेतकऱ्यांना उपलब्ध करून देण्यात येत आहेत.

फळझाडांची कलमे/रोपे उत्पादनाबरोबरच फुलझाडांची व भाजीपाला पिकांची, कलमे/रोपे उत्पादनाचे कार्यक्रमही शासकीय रोपवाटिकावर राबविणेत येत आहेत. सन २०१७-१८ ते २०२०-२१ या वर्षातील योजनेचा गोषवारा पुढीलप्रमाणे आहे.

राज्य योजनांच्या सन २०१७-१८ मधील पुनर्रचनामुळे संपूर्ण अनुदान एकाच लेखाशिर्षाखाली (२४०११७२२) उपलब्ध होत आहे.

अ. क्र.	वर्ष		अनुदान व खर्चाचा तपशील (रुपये लाखात)			कलमे रोपे उत्पादन (संख्या हजारात)	कलमे रोपे विक्रीपासून महसूल जमा रक्कम हजारात
			अनुदान	खर्च			
१)	२०१७-२०१८	..	४१७७.९९	४१६७.०९	..	५४५९	१,३०,०००
२)	२०१८-२०१९	..	४४०२.४९	४४०२.४९	..	६०००	१,८०,०००
३)	२०१९-२०२०	..	५०३२.६५	४९७३.६७	..	७३५३	१,६०,७००
४)	२०२०-२०२१ (प्रस्तावित)	..	७१२२.५७	७१२२.५७ (अपेक्षित)	..	८००० (अपेक्षित)	१,८०,००० (अपेक्षित)

योजनेचे नाव :-- सिट्रस इस्टेट (२४०१बी०२५) (कार्यक्रम) (राज्य स्तर/१०० टक्के राज्य योजना)

मध्यवर्ती रोपवाटिका उमरखेड, ता. मोर्शी, जि. अमरावती, तालुका फळरोपवाटिका धिवरवाडी, ता. काटोल, जि. नागपूर आणि तालुका फळरोपवाटिका तळेगाव, ता. आष्टी, जि. वर्धा या ३ फळरोपवाटिकांच्या जागेवर ''सिट्रस इस्टेट'' स्थापन करण्यात येणार आहेत. ''सिट्रस इस्टेट'' ह्या ''स्वायत्त संस्था'' म्हणून स्थापन करण्यात येणार आहेत. संबंधित जिल्ह्यांच्या जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांच्या अध्यक्षतेखाली सर्वसाधारण सभा आणि कार्यकारी समिती सिट्रस इस्टेट स्थापन करण्यात येणार आहे. संत्रा उत्पादक सर्व शेतकरी सर्वसाधारण सभेचे सदस्य असणार आहेत. कार्यकारी समितीमध्ये दोन शेतकरी प्रतिनिधी, जिल्हा लिड बँक मॅनेंजर, जिल्हा पणन अधिकारी, महाराष्ट्र कृषि उद्योग विकास महामंडळाचे विभागीय व्यवस्थापक, महाऑरेंजचे प्रतिनिधी यांचा समावेश असेल.

सिट्रस इस्टेट अंतर्गत रोपवाटीकांवर सुधारित वाणांच्या मातृवृक्षांची लागवड करणे, त्या ठिकाणी आवश्यकतेनुरूप शेडनेट, पॉलीहाऊस उभारणे, सिंचन सुविधा इत्यादीची उभारणी करणे, सिट्रस इस्टेट प्रशासकीय इमारत बांधकाम, कार्यालय, प्रयोगशाळा, प्रशिक्षण भवन, निविष्ठा विक्री केंद्र, कलेक्शन, ग्रेडिंग, कोटिंग, पॅकिंग, साठवणूक युनिटची इ. बांधकामे प्रस्तावित आहेत. शेतकऱ्यांसाठी वाजवी दरात यांत्रिकीकरणाची सुविधा निर्माण करण्यासाठी अवजारे बँक स्थापन करण्यात येणार आहे. निविष्ठा केंद्रातून शेतकऱ्यांना वाजवी दरात निविष्ठा उपलब्ध करून देण्यात येणार आहेत. प्रयोगशाळांना जैविक खत उत्पादन, मृद व पाणी परिक्षण, ऊती व पाने पृथ्थ:करण यासाठी सामुग्री व रसायनांचा पुरवठा करण्यात येणार आहे.

या योजनेची व्याप्ती वाढवून मौजे मासोदे, ता. चांदूरबाजार, जिल्हा अमरावती येथे सिट्रस इस्टेट आणि तालुका फळरोपवाटिका पैठण, जि. औरंगाबाद येथे मोसंबी इस्टेट स्थापन करणे प्रस्तावित आहे.

अ. क्र.	वर्ष		अर्थसंकल्पीय तरतूद (रु. लाख)	सुधारित अंदाज (रु. लाख)	अनुदान (रु. लाख)	खर्च (रु. लाख)
१	२०१९-२०	..	१५००.००	३२३.४४	३१७.१८	३१७.१८
२	२०२०-२१	..	१५००.००	१५००.००	०.००	०.००

योजनेचे नाव :-- पीक संरक्षण योजना (राज्य पुरस्कृत)

१. उद्देश -

फळपीक व भाजीपाला पिकांवर कीड रोगाचा प्रादूर्भाव कमी/जास्त प्रमाणात आढळून येत असतो. जेणेकरुन उत्पादनात घट आढळून येते. सदरचे उत्पादनात घट होऊ नये आणि शेतकऱ्यांना फवारणी करणेसाठी काही मदत व्हावी यादृष्टीने फवारणी कार्यक्रम राबविणे आवश्यक आहे. यामुळे उत्पादनात निश्चित अशी वाढ होऊ शकेल. राज्य पुरस्कृत पीक संरक्षण योजनेंतर्गत शेतकऱ्यांना त्यांचे फळझाडे, भाजीपाला पिकावरील कीड/रोगाचे नियंत्रणासाठी कीटकनाशके, बुरशीनाशके फवारणीसाठी औषधाचे किमतीवर ५० टक्के अनुदान देण्यात येत होते. सन २०१७-१८ पासून सदर योजना राज्य योजना म्हणून राबविण्यात येत आहे.

या योजनेंतर्गत संत्रा पिकावरील काळी/पांढरी माशी (कोळशी) व फायटोप्योरा रोग, आंबा पिकावरील तुडतुडे व भुरी, चिक्कूवरील बी-पोखरणारी अळी, काजूवरील टी मॉस्कुटो, नारळावरील इरिओफाइड माईटस, सुपारीवरील कोळे रोग, केळी पिकावरील करपा, बटाट्यावरील करपा रोग, मिरचीवरील चुरडा मुरडा, कांद्यावरील फुलकिडे व करपा आणि पानमळ्यावरील करपा या रोगाच्या नियंत्रणासाठी पीक संरक्षण औषधे पुरविण्याचे प्रस्तावित आहे. या व्यतिरिक्त इतर महत्त्वाची फळपिके, भाजीपाला, फुलपिके, औषधी वनस्पती या पिकांवर कीड/रोग आढळून आल्यास त्यावरही पीक संरक्षण कार्यक्रम राबविण्यात येणार आहे.

२. योजनेची सन २०१७-१८ साठी केलेली आर्थिक तरतूद व झालेला खर्च व २०१८-१९ मधील लक्षांक आणि २०१९-२० चा प्रस्तावित कार्यक्रम

(रु. लाखात)

अ.क्र.	पीक	सन २०१७-१८				सन २०१८-१९ मंजूर कार्यक्रम		सन २०१९-२० प्रस्तावित कार्यक्रम	
		भौतिक (हेक्टर)		आर्थिक (रु. लाखात)		भौतिक लक्ष्य (हेक्टर)	आर्थिक तरतूद (लाख)	भौतिक लक्ष (हेक्टर)	आर्थिक तरतूद (लाख)
		लक्ष्य	साध्य	तरतूद	खर्च				
	पीक संरक्षण औषधे								
१	संत्रा	..	..	..	..	..	..	..	..
२	आंबा	..	..	..	..	..	..	..	..
३	नारळ	..	..	..	..	..	..	..	..
४	चिक्कू	..	..	..	..	..	..	..	..
५	डाळिंब	..	..	..	..	..	..	..	..
६	काजू	१४९४०	१०९६४	७०.००	६९.३९	१४,१२०	१००.००	१६,०४३	११०.००
७	बटाटा	..	..	..	..	..	..	..	..
८	मिरची	..	..	..	..	..	..	..	..
९	कांदा	..	..	..	..	.	..	..	..
१०.	सुपारी	..	..	..	..	.	..	..	..
	एकूण	१४९४०	१०९६४	७०.००	६९.३९	१४,१२०	१००.००	१६,०४३	११०.००

३. योजनेची फलनिष्पती-

फळपिके व भाजीपाला पिकावरील फवारणी कार्यक्रमामुळे कीड रोगाचे नियंत्रण करणेसाठी मदत झालेली आहे.

योजनेचे नाव :- आदिवासी कुटुंबाच्या परसबागेत फळझाडे व भाजीपाला लागवड विकास योजना

१. उद्देश -

राज्यातील १४ जिल्ह्यामध्ये आदिवासी भाग असून या भागात कुपोषणाचे प्रमाण जास्त आहे. आदिवासी कुटुंबाच्या आहारात जीवनसत्त्व व इतर आवश्यक पोषक द्रव्ये उपलब्ध होण्याच्या दृष्टीने या भागासाठी पौष्टीक आहार योजना सुरू केली आहे. याकरिता परसबागेत उपयुक्त फळे व भाजीपाल्याचा समावेश करून आहार अन्नद्रव्याच्या दृष्टीने परिपूर्ण करणे शक्य आहे. त्यामुळे 'अ', 'क' या जीवनसत्त्वाची आणि लोह या खनिजाचा पुरवठा करणारी फळे व भाजीपाला पिकांची आदिवासीच्या परसबागेत लागवड करण्याची योजना सन १९९८-९९ पासून शासनाने अमरावती जिल्ह्यासाठी मंजूर केली होती. त्याच धर्तीवर सन २००३-०४ पासून ठाणे, पुणे, नाशिक, धुळे, नंदुरबार, जळगांव, अहमदनगर, नांदेड, यवतमाळ, गडचिरोली, चंद्रपूर, अमरावती, गोंदिया व पालघर या १४ जिल्ह्यात योजना राबविण्यात येत आहे. या योजने अंतर्गत प्रति लाभार्थीस रु. २५२/- इतकी किमतीची निविष्ठा देण्यात येते. यामध्ये फळे व भाजीपाल्याची कलमे/रोपे, तसेच भाजीपाला बियाणे, पुरविण्याचे प्रस्तावित आहे.

२. योजनेची सन २०१७-१८ मध्ये केलेली आर्थिक तरतूद व झालेला खर्च व २०१८-१९ मधील लक्षांक आणि २०१९-२० चा प्रस्तावित कार्यक्रम

अ. क्र.	पीक	सन २०१७-१८ कार्यक्रम				सन २०१८-२०१९ मंजूर कार्यक्रम		सन २०१९-२० प्रस्तावित कार्यक्रम	
		भौतिक (लाभार्थी संख्या)		आर्थिक (रु. लाखात)		भौतिक लक्ष्य (लाभार्थी संख्या)	आर्थिक तरतूद	भौतिक लक्ष्य (लाभार्थी संख्या)	आर्थिक तरतूद
		लक्ष्य	साध्य	तरतूद	खर्च	लक्ष्य	(रु. लाख)	लक्ष्य	(रु. लाख)
१	लाभार्थी	७९३६	६३४९	२०.००	१५.९१	८७३०	२२.००	९५२३	२४.००

३. योजनेची फलनिष्पती--

सदर योजना आदिवासी क्षेत्रात राबविल्यामुळे कुपोषणाचा प्रश्न सुटण्यास मदत झालेली आहे.

योजनेचे नाव :- फलोत्पादन पिकावरील कीड रोग सर्वेक्षण व सल्ला योजना (क्रॉपसॅप) (हॉर्टसॅप)

उद्देश -

सन २०११-१२ मध्ये राष्ट्रीय कृषी विकास योजनेंतर्गत फलोत्पादन पिकावरील कीड रोग सर्वेक्षण, सल्ला व व्यवस्थापन प्रकल्प मंजूर करण्यात आलेला आहे. आंबा, डाळिंब आणि केळी फळपिकावरील कीड रोगांचे सर्वेक्षण करणे तसेच कीड व रोगावरील उपाययोजनेसाठी शेतकऱ्यांना सल्ला देणे हा या योजनेचा उद्देश आहे.

सदरचा प्रकल्प सन २०११-१२ पासून ठाणे, रायगड, रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग, अहमदनगर, सोलापूर, सांगली, नाशिक, जळगाव या नऊ जिल्ह्यात राबविण्यात येत आहे. सदर प्रकल्पांतर्गत कीड सर्वेक्षक, पेस्ट मॉनिटर, संगणक प्रचालक यांची नियुक्ती, प्रशिक्षण कार्यक्रम, सर्वेक्षण किटचा पुरवठा, संगणक आज्ञावली तयार करणे, एसएमएस सर्व्हिस, प्रपत्रे छपाई व औषध पुरवठा असे महत्त्वाचे घटक आहेत. या योजनेंतर्गत शेतकऱ्यांना कीड रोगाचे सर्वेक्षण करून उपाययोजनेसाठी सल्ले देण्यात येत आहेत. आंबा, डाळिंब, केळी, चिक्कू, संत्रा व मोसंबी या फळ पिकांकरिता सन २०१६-१७ मध्ये सदर प्रकल्प पालघर, रायगड, रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग, नाशिक, धुळे, जळगांव, पुणे, अहमदनगर, सोलापूर, सातारा, सांगली, औरंगाबाद, बीड, जालना, उस्मानाबाद, हिंगोली, नांदेड, बुलढाणा, अकोला, अमरावती, वर्धा व नागपूर या २३ जिल्ह्यात राबविण्यात आला आहे. सन २०१८-१९ पासून सदर योजनेचा क्रॉपसॅप अंतर्गत मध्ये समावेश करण्यात आलेला आहे.

सन २०२०-२१ पासून योजनेचा विस्तार २८ जिल्ह्यात करण्यात येत आहे. (ठाणे, पालघर, रायगड, रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग, नाशिक, धुळे, जळगाव, नंदुरबार, पुणे, अहमदनगर, सोलापूर, सातारा, सांगली, कोल्हापूर, औरंगाबाद, जालना, बीड, लातुर, हिंगोली, नांदेड, बुलडाणा, अकोला, अमरावती, वर्धा, नागपूर, भंडारा, गोंदिया). तसेच योजनेत काजु, भेंडी व टोमॅटो ही पिके नव्याने समाविष्ट करण्यात आलेली आहेत.

योजनेची सन २०१७-२०१८ मध्ये केलेली आर्थिक तरतूद व झालेला खर्च व २०१८-२०१९ मधील लक्षांक आणि २०१९-२०२० चा प्रस्तावित कार्यक्रम

अ.क्र.	पीक	सन २०१७-१८ कार्यक्रम				सन २०१८-२०१९ मंजूर		सन २०१९-२०२० प्रस्तावित कार्यक्रम	
		भौतिक (हेक्टर)		आर्थिक (रु. लाखात)		भौतिक लक्ष्य (हेक्टर)	आर्थिक तरतूद	भौतिक लक्ष्य (हेक्टर)	आर्थिक तरतूद
		लक्ष्य	साध्य	तरतूद	खर्च	लक्ष्य	(रु. लाख)	लक्ष्य	(रु. लाख)
पीक संरक्षणा औषधे									
१	आंबा	३१५१०४	३१५१०४	२५०.००	२४५.१६	३१५१०४	१८१.३२	३१५१०४	१३८.७७
२	डाळिंब								
३	केळी								
४	संत्रा								
५	मोसंबी								
६	चिक्कू								
एकूण		३१५१०४	३१५१०४	२५०.००	२४५.१६	३१५१०४	१८१.३२	३१५१०४	१३८.७७

(The values for items १-६ are printed once, against a bracket grouping all six crops.)

योजनेची फलनिष्पत्ती : आंबा, डाळिंब, केळी, संत्रा, मोसंबी, चिक्कू या फळपिकांवरील कीड व रोगाचे वेळीच नियंत्रण करणे शक्य झाले आहे.

राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानांतर्गत (NMSA) वनशेती उप अभियान (SMAF) राबविणेबाबत

केंद्र शासनाने सन २०१७-१८ या वर्षापासून राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानांतर्गत वनशेती उप अभियानाची अंमलबजावणी करण्याचे निश्चित केले आहे. सदर अभियानाची अंमलबजावणी राज्यात करण्यासाठी शासन निर्णय क्र. शाशेअ-२०१७/प्र.क्र. १२६/४ अे दिनांक ८ डिसेंबर, २०१७ शासन निर्णयान्वये प्रशासकीय मान्यता देण्यात आलेली आहे.

वनशेती उप अभियानाची प्रमुख उद्दिष्टे :

१. एकमेकांना पूरक व एकात्मिक पद्धतीने पिकांची व पशुधनाची उत्पादकता वाढविणे, रोजगाराच्या संधी निर्माण करणे, ग्रामीण भागातील विशेषत: छोट्या शेतकऱ्यांचे राहणीमान सुधारणेस प्रोत्साहन देणे.

२. बियाणे, रोपे, संकरित व विकसित जातीची बियाणे इत्यादी लागवड साहित्याची पुरेशी उपलब्धता व पुरवठा करणे.

३. जमीन वापराच्या परिस्थितीनुसार वनशेतीसाठी अनुकूल प्रॅक्टिस/मॉडेल्स लोकप्रिय करणे.

४. वनशेती क्षेत्रास सहाय्यभूत ठरेल अशाप्रकारची माहिती गोळा करणे व तंत्रज्ञान निर्माण करणे.

५. वनशेती क्षेत्राचा विस्तार व क्षमता बांधणीसाठी सहाय्य करणे.

सदर योजनेमध्ये केंद्र व राज्य हिस्सा ६०:४० या प्रमाणात राहील. वनशेती उपअभियानांतर्गत घटकांकरिता मापदंडाच्या ५० टक्के रक्कम अनुदान देण्यात येते. सदर अनुदान चार वर्षामध्ये ४०:२०:२०:२० या गुणोत्तराप्रमाणे देण्यात येते. ५० टक्के निधी हा अल्प व अत्यल्प भूधारकांसाठी पैकी ३० टक्के निधी महिलांकरिता खर्च करणे अपेक्षित आहे. तसेच अनुसूचित जाती व जमातीच्या लाभार्थीकरिता १६ व ८ टक्के निधी खर्च करता करण्यात येतो.

सन २०१९-२० मध्ये केंद्र हिस्सा रुपये ११०.९४ लक्ष व राज्य हिस्सा रुपये ७४.०७ लक्ष अशा एकूण रुपये १८५.०१ लक्ष निधीसाठी प्राप्त झाला होता. त्यापैकी रुपये १४०.९१ लाख निधी खर्च झालेला आहे. यात केंद्र हिस्सा रुपये ८५.४४ लाख व राज्य हिस्सा रुपये ५५.४७ लाख समाविष्ट आहेत.

सन २०२०-२१ च्या कार्यक्रमासाठी रुपये ३३५.०२ लाख मंजूर असून केंद्र हिस्सा रुपये २००.०० लक्ष व राज्य हिस्सा रुपये ३३५.०२ लक्ष निधीचा समावेश आहे. योजनेच्या अंमलबजावणीसाठी रुपये ११३.०७ लाख प्राप्त असून योजनेंतर्गत राबविण्यात येणाऱ्या विविध घटकांवर रुपये ३६.९३ लाख खर्च झाले आहेत.

सन २०२१-२२ योजनेसाठी केंद्र हिस्सा रुपये ४०८.०० लक्ष व राज्य हिस्सा रुपये २७२.०० लक्ष मिळून एकूण रुपये ६८०.०० लाख निधी प्रस्तावित करण्यात आला आहे. सदरचा निधी हा रोपवाटिकांवर रोपे उत्पादीत करण्यासाठी तसेच योजनेंतर्गत राबविण्यात येणाऱ्या विविध घटकांवर खर्च करण्यात येणार आहे.

भाऊसाहेब फुंडकर फळबाग लागवड योजना

शासन निर्णय क्र. राफयो-२०१८/प्र.क्र. ४७/९ अे दिनांक ६ जुलै, २०१८ अन्वये भाऊसाहेब फुंडकर फळबाग लागवड योजना सन २०१८-१९ च्या खरीप हंगामापासून राबविण्यासाठी मान्यता प्रदान करण्यात आलेली आहे.

उद्देश :

१. शेतकऱ्यांच्या उत्पन्नात वाढ करणे.

२. फळझाडे लागवडीच्या माध्यमातून तरुण शेतकऱ्यांना स्वयंरोजगार उपलब्ध करुन देणे.

३. पीक रचनेत बदल घडवून आणणे.

४. पीक व पशुधन याबरोबरच फळबागेच्या रुपाने शेतकऱ्यांना शाश्वत उत्पन्नाचा नवीन स्त्रोत उपलब्ध करुन देणे.

५. नैसर्गिक संसाधनाचे संवर्धन तसेच तापमानातील वाढ, हवामान आणि ऋतू बदल याची दाहकता व तीव्रता कमी करणे.

६. प्रक्रिया उद्योगांसाठी आवश्यक कच्च्या मालाच्या उत्पादनात वाढ करणे.

या योजने अंतर्गत एकूण १६ बहुवार्षिक फळपिकांचा समावेश करण्यात आला असून, फळपिकांची कलमांद्वारे / रोपांद्वारे लागवड करण्यास मान्यता आहे. सदर योजने अंतर्गत फळबाग लागवडीकरिता कोकण विभाग वगळता ठिबक सिंचन संच बसविणे तसेच कागदी लिंबू, संत्रा व मोसंबी या लिंबूवर्गीय फळपिकांच्या लागवडीकरिता माती परिक्षण करणे अनिवार्य आहे. योजनेचा लाभ कोकण विभागासाठी किमान ०.१० हेक्टर ते कमाल १०.०० हेक्टर तर उर्वरित विभागासाठी किमान ०.२० हेक्टर ते कमाल ६.०० हेक्टर क्षेत्र मर्यादेपर्यंत अनुज्ञेय राहील.

योजने अंतर्गत लाभार्थ्यास एकूण ३ वर्षाच्या कालावधीत ५०:३०:२० प्रमाणे अनुदान देय राहील. प्रतिवर्षी देय असलेले अनुदान लाभार्थ्यांच्या आधारसंलग्न बँक खात्यावर वर्ग केले जाईल. यासाठी लाभार्थ्याने लावलेली फळझाडे पहिल्या वर्षी किमान ८० टक्के व दुसऱ्या वर्षी किमान ९० टक्के जगविणे आवश्यक आहे.

भाऊसाहेब फुंडकर फळबाग लागवड योजना सन २०२०-२१ मध्ये राबविण्यासाठी रु. ११९००.०० लाख निधीची अर्थ संकल्पीय तरतूद मंजूर झालेली आहे. शासन निर्णय दिनांक २९ जून, २०२० अन्वये अर्थसंकल्पीय तरतूदीच्या ३३ टक्के च्या मर्यादेत रु. ५६६३.०० लाख निधीस प्रशासकीय मान्यता देण्यात आलेली आहे. तसेच सन २०२०-२१ साठी नवीन दायित्व निर्माण करु नये असे निर्देशीत केले असल्यामुळे सन २०२०-२१ साठी लक्षांक दिलेला नाही.

सन २०१८-१९ चा तिसरा हप्ता व सन २०१९-२० चा दुसरा हप्ता अनुदान देण्यासाठी रु. ४१००.०० लाख अनुदान प्राप्त असून जानेवारी २०२१ अखेर रु. २०११.६२ लाख खर्च झाला आहे.

सन २०२१-२२ मधील लागवडीसाठी रु. १००००.०० लाख, सन २०१९-२० मधील लागवडीच्या तृतीय वर्षासाठी मापदंडाच्या २० टक्के रु. २८७.७० लाख व सन २०२०-२१ मध्ये प्रलंबीत देय होणारे दायित्व रु. ५१९१.४८ लाख असे एकूण रु. १५४७९.१८ लाख निधीची तरतूद सन २०२१-२२ या वित्तीय वर्षासाठी प्रस्तावित करण्यात येत आहे.

प्रधानमंत्री कृषी सिंचाई योजना

प्रति थेंब अधिक पीक सूक्ष्म सिंचन कार्यक्रम

प्रत्येक शेतकऱ्यांच्या शेतास पाण्याची उपलब्धता करणे आणि पाण्याची कार्यक्षमता वाढवून पाण्याच्या प्रत्येक थेंबातून जास्तीत जास्त पीक उत्पादन मिळविणे. (per drop more crop) या उद्देशाने सन २०१५-१६ पासून सूक्ष्म सिंचन योजना "प्रधानमंत्री कृषी सिंचाई योजना" या केंद्र शासनाच्या महत्वकांक्षी योजनेमध्ये समाविष्ट करुन राज्यातील सर्व ३४ जिल्ह्यामध्ये राबविण्यात येत आहे. योजनेत केंद्र व राज्य हिश्शाच्या अर्थसहाय्याचे प्रमाण ६०:४० आहे. या योजने अंतर्गत अनुदानाचे प्रमाण **अल्प व अत्यल्प भूधारक शेतकरी-५५% तर इतर भूधारक शेतकरी यांचेसाठी -४५% असून ५ हे. क्षेत्राच्या मर्यादेत शेतकऱ्यांना अनुदानाचा लाभ घेता येतो.**

सन १९८६ ते २०२० या कालावधीत सूक्ष्म सिंचनाखाली आलेले क्षेत्र

अ.क्र.	सूक्ष्म सिंचन प्रकार	क्षेत्र (हेक्टर लाखात)
१	ठिबक सिंचन	१८.१२
२	तुषार सिंचन	७.३१
	एकूण	२५.४३

सन २०१५-१६ पासून "प्रधानमंत्री कृषी सिंचाई योजना" **प्रती थेंब अधिक पीक** सूक्ष्म सिंचन योजने अंतर्गत भौतिक व आर्थिक साध्याबाबतची माहिती खालीलप्रमाणे देण्यात येत आहे.

अ.क्र.	वर्ष	भौतिक साध्य						आर्थिक रु. कोटीत		
		लाभधारक (संख्या)			क्षेत्र (हे.)					
		ठिबक	तुषार	एकूण	ठिबक	तुषार	एकूण	ठिबक	तुषार	एकूण
१	२०१५-१६	३५३६४	११६६३	४६५२७	२६३४९	७७४०	३४०८९	९६.३४	१३.७८	११०.१२
२	२०१६-१७	८५७२६	३९२८३	१२५००९	७४७१४	२७४१२	१०२१२६	२७५.६१	४८.०५	३२३.६६
३	२०१७-१८	१३४२१८	८३०९७	२१७३१५	११७६१५	५५८७२	१७३४८७	४७५.०२	९७.७२	५७२.७४
४	२०१८-१९	१०३९२१	७११६३	१७५०८४	८५७३१	४४८१२	१३०५४३	३३१.४४	८४.५०	४१५.९५
५	२०१९-२०	९७१६१	६७५३१	१६४६९२	८२५०६	४०७९४	१२३३००	३२१.०३	८१.११	४०२.१४
६	२०२०-२१ (लक्षांक)	१२१६८५	६९९७९	१९१६६४	११०६२३	६३६१७	१७४२४०	४५३.३३	११३.३३	६३३.३३

प्रधानमंत्री कृषी सिंचाई योजनेंतर्गत **प्रति थेंब अधिक पीक** (सूक्ष्म सिंचन) या योजने व्यतिरिक्त राष्ट्रीय कृषी विकास योजना व मराठवाडा योजनेतून सूक्ष्म सिंचनासाठी अनुदान उपलब्ध करून देण्यात आले त्याची भौतिक व आर्थिक साध्याबाबतची माहिती खालीलप्रमाणे देण्यात येत आहे.

अ.क्र.	वर्ष	भौतिक साध्य						आर्थिक रु. कोटीत		
		लाभधारक (संख्या)			क्षेत्र (हे.)					
		ठिबक	तुषार	एकूण	ठिबक	तुषार	एकूण	ठिबक	तुषार	एकूण
१	२०१५-१६ (VIIDP)	२०९२	६३९४	८४८६	२०४७	४५३६	६५८३	९.१५	८.१२	१७.२७
२	२०१६-१७ (Rkry + Marathwada)	१८९३३	१८५३९	३७४७२	१९२१४	१३०८८	३२३०२	६९.६५	२१.६१	९१.२६
३	२०१७-१८ (Rkry + Marathwada)	१९३५१	२७४९६	४६८४७	१८५४४	१६९२५	३५४६९	८२.९२	३१.९७	११४.८९
४	कार्यक्रम राबविण्यात आलेला नाही.									

योजनेच्या अधिक माहितीसाठी कृषि विभागाच्या संकेतस्थळावर पहावे :http://krishi-maharashrta.gov.in

एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान अंतर्गत राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियान

केंद्र शासनाने राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियान सन २००५-२००६ पासून राबविण्यास सुरू केला आहे. या अभियानाचा मुख्य उद्देश फलोद्यान, पिकाची उत्पादकता सन २०१३-१४ पर्यंत दुप्पट करणे हा आहे. सलग लागवड पद्धतीने (क्लस्टर ॲप्रोच) फलोद्यान पिकाखाली क्षेत्र तसेच त्यांची उत्पादकता वाढविणे, उच्च तंत्रज्ञानावर आधारित फलोत्पादन आणि उच्च दर्जाचे बि-बियाणे, खते, औषधे यांच्या वापराद्वारे सुयोग्य तंत्रज्ञानांचा शेतकऱ्यांपर्यंत प्रसार करणे आणि काढणीत्तोर व्यवस्थापन, प्रक्रिया मूल्यवृध्दी आणि पणन सुविधा वाढविणे, शेतकऱ्यांना आपत्कालीन नियोजनासाठी मदत करणे आणि या सर्वांसाठी मनुष्यबळ विकास करणे हे या अभियानाचे धोरण आहे.

या अभियानामुळे महाराष्ट्रात लागवड साहित्य तयार करण्यासाठी सार्वजनिक आणि खाजगी क्षेत्रात रोपवाटिका स्थापन करणेसाठी तसेच भाजीपाला बिजोत्पादनासाठी अर्थसहाय्य उपलब्ध झालेले आहे. राज्यात रोहयोशी निगडीत फळबाग लागवड योजनांतर्गत विविध फळ पिकांच्या लागवडीसाठी अर्थसहाय्य देण्यात येते. मात्र अभियानामुळे प्रामुख्याने द्राक्ष व केळी या फळ पिकांसाठी तसेच फूलपिके, मसाला व सुगंधी वनस्पती यांच्या लागवडीसाठी देखील भरीव अर्थसहाय्य उपलब्ध होणार आहे. राज्यातील जुन्या फळ बागांची पुनरुज्जीवन/उत्पादकता वाढविणे अर्थसहाय्य उपलब्ध असल्याने राज्याच्या उत्पादकतेत निश्चितच वाढ होणार आहे. या अभियानामुळे सिंचन सुविधांचे स्त्रोत्र निर्माण करण्यासाठी १० हेक्टरकरिता १०० टक्के कमाल रुपये ५.५६ लाख असे भरीव अर्थसहाय्य प्रथमच उपलब्ध होत असल्याने फलोद्यान पिकांकरिता शाश्वत सिंचन सुविधेच्या उपलब्धतेद्वारे उत्पादन वाढीसाठी चालना मिळणार आहे. त्याचप्रमाणे संरक्षित वातावरणातील हरीतगृहातील शेतीची चालना मिळणार आहे. जी.आय.एस. सदूर व्यवस्थापन आणि आपत्ती व्यवस्थापन याद्वारे प्रिसीजन, फार्मिग संकल्पना राज्यात राबविण्यात येणार आहे. पिकाच्या वाढीच्या अवस्थेत योग्य वेळी एकात्मिक कीड/सूक्ष्म अन्नद्रव्य व्यवस्थापनासाठी त्याचप्रमाणे मधुमक्षिका पालनाद्वारे परपरागीकरणासाठी देखील अर्थसहाय्य उपलब्ध होणार आहे. त्याचप्रमाणे अनुषंगीक तपासणीकरिता विविध प्रयोगशाळा, रोग अनुमान केंद्र, कृषी चिकित्सालय इ. करिता भरीव अर्थसहाय्य उपलब्ध होणार आहे. सेंद्रीय शेतीद्वारे उत्पादित मालाला अधिक भाव मिळत असल्याने अशा शेतीस चालना देण्यासाठी आणि प्रमाणिकरणासाठी अर्थसहाय्य उपलब्ध होणार आहे. राज्यात नवीन तंत्रज्ञानाचा प्रसार होण्यासाठी तंत्रज्ञान प्रात्यक्षिके/आद्यरेखीय प्रात्यक्षिके आयोजित करण्यात येणार आहेत. मनुष्यबळ विकास कार्यक्रमांतर्गत रोपवाटिका मदतनीस (माळी), पर्यवेक्षक आणि उद्योजक यांचेकरिता ६ ते १२ महिन्याच्या कालावधीतील प्रशिक्षण आयोजित करण्यात येणार आहे. याव्यतिरिक्त शेतकरी, अधिकारी-कर्मचारी यांचे मोठ्या प्रमाणावर प्रशिक्षण आयोजित करण्यात येणार आहे. निवडक शेतकऱ्यांच्या राज्यात/राज्याबाहेरील नामांकित संस्थामधील संशोधन कार्याच्या माहितीकरिता शैक्षणिक सहली आयोजित करण्यात येणार आहेत. उत्पादित मालाच्या काढणीत्तोर व्यवस्थापनासाठी प्रतवारी व हाताळणी केंद्र, पूर्वशितकरण केंद्र, शितगृह या सुविधासह या मालाच्या विक्रीसाठी ग्रामीण, शहरी, बाजारपेठांच्या उभारणीसाठी अर्थसहाय्य उपलब्ध होणार आहे. याव्यतिरिक्त अस्तित्वात असलेल्या योजनांतर्गत महत्त्वाचे घटक जसे स्वयंरोजगार, जागतिक मुक्त व्यापाराच्या अनुषंगाने सबळीकरण, फलोद्यानविषयक प्रदर्शने, आंतरराष्ट्रीय प्रदर्शनात सहभाग यासारख्या अनेक प्रोत्साहनात्मक कार्यक्रमांकरिता अर्थसहाय्य उपलब्ध होणार आहे. राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियानामध्ये जागतिक व्यापार संघटना, अन्न व कृषी संघटना (एफ.ए.ओ.) यासारख्या आंतरराष्ट्रीय सहकार्य करार करण्यासाठी देखील अभियान व्यवस्थापनामधून अर्थसहाय्य उपलब्ध होणार आहे. त्यामुळे खऱ्या अर्थाने फलोद्यान क्षेत्राच्या सर्वांगीण विकासासाठी अभियानामुळे चालना मिळणार आहे.

अशा अभियानाच्या अंमलबजावणीसाठी महाराष्ट्र शासनाने महाराष्ट्र राज्य फलोत्पादन आणि औषधी वनस्पती मंडळ स्थापन केलेले असून जिल्हास्तरावरील जिल्हाधिकारी यांचे अध्यक्षतेखाली जिल्हा अभियान समिती स्थापन केलेली आहे.

या योजनेत ८५ टक्के केंद्र शासनाचा व १५ टक्के राज्य शासनाचा सहभाग आहे. सन २००५-०६ मध्ये केंद्र शासनाने रु. १६०.७२ कोटी इतकी तरतूद मंजूर करण्यात आलेली होती सन २००६-०७ मध्ये पूर्वीच्या २३ जिल्ह्यामध्ये नव्याने सहा जिल्ह्यांचा समावेश करण्यात आलेला आहे. यामध्ये बुलढाणा जिल्हा तसेच डोंगराळ व आदिवासी भागातील धुळे, नंदूरबार, चंद्रपूर, गोंदिया व गडचिरोली या जिल्ह्यांचा समावेश करण्यात आलेला आहे. या २९ जिल्ह्यासाठी रु. २७१.६७ कोटी एवढी तरतूद केंद्र शासनाकडून २००६-०७ साठी मंजूर करण्यात आलेली आहे. केंद्र शासनाने सन २००७-०८ मध्ये जळगाव, हिंगोली, उस्मानाबाद व भंडारा जिल्ह्याचा समावेश करण्यास मंजुरी दिली आहे. एकूण ३३ जिल्ह्याचा राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियानमध्ये समावेश झाला आहे. सन २०१३-१४ चा वार्षिक कृती आराखडा रु. १७,०००.०० लाख मंजूर होता. मार्च, २०१४ अखेर १७५८३.६५ लाख खर्च झाला आहे.

सन २०१४-१५ पासून एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियानअंतर्गत राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियान राबविण्याबाबत केंद्र शासनाने निर्णय घेतला आहे व त्याप्रमाणे दिनांक १ एप्रिल, २०१४ पासून अंमलबजावणी करण्यात येत आहे.

सन २०१४-१५ चा वार्षिक कृती आराखडा रु. १८,७००.०० लाख मंजूर असून केंद्र शासनाने ८५% हिश्शापोटी रु. १४०००.०० लाख अनुदान मुक्त केले आहे. व राज्य शासनाने १५% हिश्शापोटी रु. २४७०.०० लाख अनुदान मुक्त केले आहे. त्या उपरोक्त माहे मार्च २०१५ अखेर रु. १७३१९.०० लाख खर्च झाला आहे.

सन २०१५-१६ पासून केंद्र व राज्य शासन यांचा योजनेतील आर्थिक सहभाग ६०:४०% प्रत्येकी याप्रमाणे राहणार आहे.

सन २०१५-१६ करिता केंद्र शासनाने रु. १७०८३.३३ लाख रकमेच्या वार्षिक कृति आराखड्यास मान्यता दिली आहे.

सन २०१५-१६ पासून (पालघर) जिल्ह्यांचा राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियानमध्ये समावेश झाला आहे. केंद्र शासनाने ६०% हिश्शापोटी रु. ९६२५.०० लाख अनुदान मुक्त केले आहे. राज्य शासनाने ४०% हिश्शापोटी रु. ५८३९.०० लाख अनुदान उपलब्ध करून दिले आहे. त्या उपरोक्त माहे मार्च, २०१६ अखेर खर्च रु. १४३७६.५६ लाख झाला आहे.

सन २०१६-१७ करिता केंद्र शासनाने रु. १६६५७.५५ लाख रकमेच्या वार्षिक कृति आराखड्यास मान्यता दिली आहे.

सन २०१६-१७ मध्ये केंद्र शासनाने ६०% हिश्शापोटी रु. ४६८०.०४ लाख व राज्य शासनाने ४०% हिश्शापोटी रु. ३१२०.३६ लाख अनुदान उपलब्ध करून दिले आहे. त्या उपरोक्त माहे मार्च, २०१७ अखेर खर्च रु. ८०४२.१५ लाख झाला आहे.

सन २०१७-१८ करिता केंद्र शासनाने रु. १४८२९.०० लाख रकमेच्या वार्षिक कृति आराखड्यास मान्यता दिली आहे. तसेच वाढीव वार्षिक कृषी आराखडा रु. ३३३३.०० लाख केंद्र शासनास सादर केला आहे. एकूण रक्कम रु. १८१६२.०० लाख रकमेचा सादर केलेला आहे. त्या उपरोक्त माहे मार्च २०१८ अखेर खर्च रु. ८५८८.६३ लाख झाला आहे. सन २०१८-१९ करिता केंद्र शासनाने रु. ३३२७४.९० लाख रकमेच्या वार्षिक कृति आराखड्यास मान्यता दिली आहे. पैकी प्राप्त अनुदान रु. १७८३३.०० लाख पैकी १६४७८.९४ लाख इतका खर्च झाला आहे. सन २०१९-२० करिता केंद्र शासनाने रु. २६३३३.३२ लाख रकमेचा वार्षिक कृषी आराखड्यास मान्यता दिली आहे.

पैकी प्राप्त अनुदान रु. २१६८२.६० लाख पैकी रु. १६४६८.३२ लाख इतका खर्च झाला आहे. सन २०२०-२१ करिता केंद्र शासनाने रु. १९६५८.१० लाख रकमेचा वार्षिक कृषी आराखड्यास मान्यता दिली आहे.

एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियाना अंतर्गत राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियान

उदिष्टे :-

* वैविध्यपूर्ण कृषी हवामान विभागानुसार प्रादेशिक अनुकूलता व गरजा लक्षात घेवून त्या त्या प्रदेशातील फलोद्यान क्षेत्राचा संशोधन, तंत्रज्ञान प्रसार, काढणीत्तोर तंत्रज्ञान, प्रक्रिया, पणन सुविधा यांच्या माध्यमातून समूह पद्धतीने सर्वांगीण विकास करणे.
* शेतकऱ्याचे आर्थिक राहणीमान उंचावणे व आहारविषयक पोषणमूल्य वाढविणे.
* अस्तित्वात असलेल्या फलोत्पादनविषयक विविध योजनांमध्ये समन्वय साधून एकरुपता आणणे.
* पारंपरिक उत्पादन पद्धतीची आधुनिक शास्त्रीय ज्ञानाशी सांगड घालून तंत्रज्ञानाचा विकास व त्याचा प्रसार आणि प्रचार करणे.
* कुशल आणि अकुशल विशेषत: बेरोजगार तरुणांकरिता रोजगाराच्या संधी उपलब्ध करून देणे.
* शेतकरी उत्पादक समूह संघटन स्थापन करणेसाठी प्रोत्साहन देणे त्यांची बाजारपेठेशी व वित्तीय संस्थांशी सांगड घालून त्याद्वारे शेतकऱ्यांचे उत्पन्नात वाढ करणे.

फलोत्पादन आणि महाराष्ट्र

महाराष्ट्र राज्याने मागील दशकात फलोत्पादन क्षेत्रात लक्षणीय प्रगती केलेली आहे. रोहयोशी निगडीत फळझाड लागवड योजनेमुळे राज्यातील फळ पिकाखालील क्षेत्र सुमारे १८.५४ लाख हेक्टर इतके वाढलेले असून उत्पादनक्षम क्षेत्रापासून सुमारे ९९.२६ लाख मे. टन इतके उत्पादन आहे. राज्यात भाजीपाला लागवड सुमारे ७.१० लाख हेक्टर, मसाला पिके ०.३४ लाख हेक्टर, फुलपिके सुमारे ०.१२ लाख हेक्टर इतक्या क्षेत्रावर आहेत. महाराष्ट्र राज्य हे नियंत्रित वातावरणातील शेती, सूक्ष्म सिंचन पद्धतीचा वापर तसेच अनेक फळपिके आणि भाजीपाला पिकांच्या लागवडी, उत्पादन तसेच निर्यातीमध्ये देशातील आघाडीचे राज्य आहे. देशात फलोद्यान क्षेत्राच्या सर्वांगीण विकासासाठी भारत सरकारने राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियान जाहीर केलेले आहे. या अंतर्गत केंद्र शासनाने रु. २३२९.१३ कोटी इतकी तरतूद केलेली आहे.

राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियान धोरण

* उत्पादक ते अंतिम उपभोक्तापर्यंत फलोत्पादनाच्या विनियोगासाठी उत्पादक, काढणीत्तोर हाताळणी, प्रक्रिया व पणन व्यवस्था व उपभोक्ता यामध्ये योग्य साखळी निर्माण करुन उत्पादकांना अधिकाधिक मोबदला मिळेल असे पाहणे.
* उत्पादन, काढणीत्तोर हाताळणी, प्रक्रिया व पणन यामध्ये संशोधन आणि विकासाच्या माध्यमातून तंत्रज्ञान विकसित करून त्याच्या वापरासाठी प्रोत्साहन देणे.
* खालील माध्यमातून फलोत्पादन क्षेत्र विस्तार व उत्पादकता वाढविण्यासाठी.

  अ) पारंपरिक पीक पद्धतीकडून उच्च मूल्यांकित फलोत्पादन पिकांचा उदा. फळपिके,इ द्राक्षबाग, फुलशेती, भाजीपाला पिके इत्यादिंच्या लागवडीस प्रोत्साहन देणे.

  ब) उच्च मूल्यांकित पिके घेण्यासाठी योग्य तंत्रज्ञानाचा शेतकऱ्यांमध्ये प्रचार करणे.
* पॅक हाऊस, राईपनिंग चेंबर, शीतगृह, नियंत्रित वातावरणातील साठवणूक गृह या सारख्या काढणीत्तोर सुविधा तसेच मूल्यवद्धीसाठी प्रक्रिया सुविधा आणि पणन अशाप्रकारच्या सुविधा स्थापन करणेसाठी अर्थसहाय्य करणे.
* संशोधन आणि विकास, प्रक्रिया आणि पणन या क्षेत्रात कार्यरत असलेल्या खाजगी अथवा सार्वजनिक क्षेत्रातील संस्थांमध्ये राष्ट्रीय-प्रादेशिक-राज्य तसेच स्थानिक स्तरावर समन्वय, एकात्मिकता आणि एकरुपता आणून तसेच भागीदारीस प्रोत्साहन देऊन विकास साधणे.
* शेतकऱ्यांना योग्य मोबदला मिळण्याच्या दृष्टीकोनातून शक्य असेल तेथे राष्ट्रीय दुग्ध विकास मंडळाची (एन.डी.डी.बी.) संकल्पना राबविणे.
* सर्वस्तरावर क्षमता विकास व मनुष्यबळ विकासासाठी राबविण्यात येणाऱ्या कार्यक्रमांना प्रोत्साहन देणे.

एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान अंतर्गत राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियान (महाराष्ट्र राज्य)
सन २०२१-२०२२ घटकनिहाय प्रस्तावित कार्यक्रम,
अर्थसहाय्याची रक्कम व अर्थसहाय्याचे स्वरूप

अ.क्र.	बाब	अर्थसहाय्याची रक्कम	अर्थसहाय्याचे स्वरूप	भौतिक	आर्थिक (रुपये लाखात)
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)
१.	**लागवड साहित्याची निर्मिती करणे**				
१)	उच्च तंत्रज्ञान आधारित रोपवाटिका स्थापन करणे (४ हे.)	२५.०० लाख प्रति हे.	सार्वजनिक क्षेत्रासाठी १०० टक्के, खाजगी क्षेत्रासाठी ४० टक्के बँक कर्जाशी निगडीत	५	५००.००
२)	रोपवाटिका मानांक निकष पूर्ततेसाठी रोपवाटिका पायाभूत सुविधांचा दर्जा उंचावणे	रु. १० लाख (४ हे.)	रोपवाटिका सार्वजनिक क्षेत्रासाठी १००% कमाल रक्कम रु. १० लाख प्रति नर्सरी नर्सरी-खाजगी क्षेत्रासाठी ५०% कमाल रक्कम रुपये ५ लाख/नर्सरी (बँक कर्जाशी निगडीत)	५	५०.००
३)	नवीन उतीसंवर्धन प्रयोगशाळा स्थापन करणे	रु. २५० लाख	सार्वजनिक क्षेत्रासाठी १०० टक्के, खाजगी क्षेत्रासाठी ४० टक्के बँक कर्जाशी निगडीत	२	२००.००
४)	भाजीपाला विकास कार्यक्रम-बियाणे	रु. ३५,००० प्रति हे.	सार्वजनिक क्षेत्रासाठी १०० टक्के ५ हेक्टर मर्यादा	..	..
२.	**क्षेत्र विस्तार**				
	अ) नवीन बागांची स्थापना करणे				
	१) फळपिके	फळ पीकनिहाय प्रति हे. मापदंड वेगळे आहेत.	०.२० हे. ते. ४.०० हे पर्यंत समूह तत्त्वावर अनुदान देय राहील.	६००.००	१००.००
	२) सघन लागवड पद्धत आंबा/पेरु व संत्रा, काजू	-	अनुदान मर्यादा मापदंडाच्या ४० टक्के तीन हप्त्यामध्ये	४६०.००	१००.००
	ब) अळिंबी उत्पादन				
	१) एकात्मिक अळिंबी उत्पादन, स्पॉन, पोस्ट उत्पादन व प्रशिक्षण	रु. २० लाख	सार्वजनिक क्षेत्रासाठी १०० टक्के, खाजगी क्षेत्रासाठी ४० टक्के बँक कर्जाशी निगडीत	२५	२००.००
	क) पुष्पोत्पादन				
	* कट फ्लॉवर्स				
	१) अल्प भूधारक शेतकरी	रु. १,००,०००/हे.	एकूण खर्चाच्या ४० टक्के किंवा कमाल रु. ४०,०००/- प्रति हे.	५०.००	२०.००
	२) इतर शेतकरी	रु. १,००,०००/हे.	एकूण खर्चाच्या २५ टक्के किंवा कमाल रु. २५,०००/- प्रति हे.		
	* कंदवर्गीय फुले				
	१) अल्प भूधारक शेतकरी	रु. १.५ लाख प्रति हे.	एकूण खर्चाच्या ४० टक्के किंवा कमाल रु. ६००००/- प्रति हे.	५०.००	३०.००
	२) इतर शेतकरी	रु. १.५ लाख प्रति हे.	एकूण खर्चाच्या २५ टक्के किंवा कमाल रु. ३७५००/- प्रति हे.		
	* सुटी फुले				
	१) अल्प भूधारक शेतकरी	रु. ४०००० प्रति हे.	एकूण खर्चाच्या ४० टक्के किंवा कमाल रु. १६०००/- प्रति हे.	१००.००	१६.००
	२) इतर शेतकरी	रु. ४०००० प्रति हे.	एकूण खर्चाच्या २५ टक्के किंवा कमाल रु.१००००/- प्रति हे.		

अ.क्र.	बाब	अर्थसहाय्याची रक्कम	अर्थसहाय्याचे स्वरूप	भौतिक	आर्थिक (रुपये लाखात)
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)
	ड) मसाला पिके लागवड				
	१) बियाणे व कंदाद्वारे लागवड	रु. ३०००० प्रति हे.	एकूण खर्चाच्या ४० टक्के किंवा कमाल रु. १२०००/-जास्तीत जास्त लागवड मर्यादा	८३३.३५	१००.००
३.	**जुन्या फळबागांचे पुनरुज्जीवन करुन उत्पादकतेत वाढ करणे (आंबा, काजू, चिक्कू, संत्रा, मोसंबी, लिंबू, पेरु, आवळा)**	रु. ४०००० प्रति हे.	खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. २००००/-प्रति हे.	१०००	२००.००
४.	**१) सामूहिक शेततळे**	--	५०० ते १०००० घ. मी. मंजूर मापदंडाच्या १०० टक्के ०.६५ लाख ते ५.५६ लाख मर्यादेत अर्थसहाय्य	४०००	१००००.००
	२) वैयक्तिक शेततळे अस्तरीकरणासाठी फक्त	--	६७५ ते २७०० घ. मी. मंजूर मापदंडाच्या ५० टक्के फक्त अस्तरीकरणासाठी	..	..
५.	**संरक्षित शेती**				
	१) हरीतगृह				
	अ) वातावरण नियंत्रित हरितगृह (Fan & Pad System)	रु. १६५० प्रति चौ.मी. [५०० चौ.मी. पर्यंत] रु. १४६५ प्रति चौ.मी. [५०० चौ.मी. ते १००८ चौ.मी.] रु. १४२० प्रति चौ.मी. [१००८ चौ.मी. ते २०८० चौ.मी.] रु. १४०० प्रति चौ.मी. [२०८० चौ.मी. ते ४००० चौ.मी.]	..		
	ब) नैसर्गिक वायुविजन हरितगृह (Open Venilated Poly house)	रु. १०६० प्रति चौ.मी. [५०० चौ.मी. पर्यंत] रु. ९३५ प्रति चौ.मी. [५०० चौ.मी. ते १००८ चौ.मी.] रु. ८९० प्रति चौ.मी. [१००८ चौ.मी. ते २०८० चौ.मी.] रु. ८४४ प्रति चौ.मी. [२०८० चौ.मी. ते ४००० चौ.मी.]	..	३३.७० हे.	१५००.००
	२) पक्षिरोधक जाळी/गारपीटरोधक जाळी	रु. ३५ प्रति चौ.मी.	५० टक्के अनुदान ५००० चौ.मी. प्रति लाभार्थी मर्यादा	१०	१७.५०
	३) शेडनेट हाऊस				
	i. RTSNH५M-५०० to ४०००	रु. ५५५ ते ६९९ प्रति चौ.मी.	जास्तीत जास्त किमतीच्या ५० टक्के कमाल ४००० चौ.मी. प्रति लाभार्थी	..	
	ii. RTSNH४M-५०० to ४०००	रु. ४७२ ते ५६० प्रति चौ.मी.	जास्तीत जास्त किमतीच्या ५० टक्के कमाल ४००० चौ.मी. प्रति लाभार्थी	१०९.३५ हे.	२७३३.२५
	iii. FTSNH४M-१००० to ४०००	रु. ४३६ ते ५४९ प्रति चौ.मी.	जास्तीत जास्त ५० टक्के अनुदान देय राहील		
	iv. FTSNH३.२५M-१००० to ४०००	रु. ३५१ ते ४५१ प्रति चौ.मी.	जास्तीत जास्त ५० टक्के अनुदान देय राहील	.. ..	
	४) प्लास्टिक अच्छादन	रु. ३२००० प्रति हे.	किमतीच्या ५० टक्के किंवा कमाल रु. १६००० प्रति हे. मर्यादा २ हे.	२०००	३२०.००

अ.क्र.	बाब	अर्थसहाय्याची रक्कम	अर्थसहाय्याचे स्वरूप	भौतिक	आर्थिक (रुपये लाखात)
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)
	५) पॉली हाऊसमधील उच्च दर्जाच्या भाजीपाला लागवड साहित्य	रु. १४० प्रति चौ.मी.	५० टक्के अनुदान ४००० चौ.मी. प्रति लाभार्थी मर्यादा	..	..
	६) पॉली हाऊस शेडनेट हाऊस फुलांचे लागवड साहित्य	जास्तीत जास्त रु. ६१०/- प्रति चौ.मी.	५० टक्के अनुदान ४००० चौ.मी. प्रति लाभार्थी मर्यादा	..	..
६.	**एकात्मिक अन्नद्रव्य व्यवस्थापन एकात्मिक कीड व्यवस्थापन**				
	१) रोग अनुमान केंद्र (सार्वजनिक क्षेत्र)	६ लाख / युनिट	खर्चाच्या १०० टक्के किंवा अधिकाधिक ६.०० लाख प्रति केंद्र बँक कर्जाशी निगडीत	..	..
	२) जैविक औषधे निर्मिती प्रयोगशाळा	९० लाख / युनीट	सार्वजनिक क्षेत्रासाठी १०० टक्के जास्तीत जास्त ९० लाख व खाजगी क्षेत्रासाठी ५० टक्के, जास्तीत जास्त ४५ लाख अर्थसहाय्य बँक कर्जाशी निगडीत	१	९०.००
	३) पीक चिकित्सालयाची स्थापना	२५ लाख / युनीट	सार्वजनिक क्षेत्रासाठी १०० टक्के, २५ लाख रु. मर्यादा खाजगी क्षेत्रासाठी ५० टक्के, १२.५० लाख रु. मर्यादा बँक कर्जाशी निगडीत	..	..
	४) उती/पाने यामधील सूक्ष्म अन्नद्रव्य तपासणी प्रयोगशाळा	२५ लाख / युनीट	सार्वजनिक क्षेत्रासाठी १०० टक्के, २५ लाख रु. मर्यादा खाजगी क्षेत्रासाठी ५० टक्के, १२.५० लाख रु. मर्यादा बँक कर्जाशी निगडीत	१	२५.००
७.	**सेंद्रिय शेती**				
	१) सेंद्रिय शेती पद्धतीचा अवलंब	रु. २०००० / हे.	खर्चाच्या ५० टक्के रु. १०००० प्रति हे. ३ वर्षासाठी	..	..
	२) सेंद्रिय शेती पद्धती प्रमाणीकरण	प्रकल्प आधारित	५० हे. प्रकल्पासाठी रु. ५.०० लाख ३ वर्षासाठी	..	..
	३) गांडूळ खत उत्पादन केंद्र	रु. १ लाख/युनिट	खर्चाच्या ५० % अनुदान	..	..
८.	**आदर्श शेती पद्धती प्रमाणीकरण**	रु. १०००० प्रति हे.	खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त ५००० प्रति हे. जास्तीत जास्त ४ हे. प्रति लाभार्थी मर्यादा	..	..
९.	**गुणवत्ता केंद्र**	रु. १०००.०० लाख/केंद्र	सार्वजनिक क्षेत्राच्या १०० टक्के	..	..
१०.	**परपरागीकरणासाठी मधुमक्षिका पालन**				
	अ) बी ब्रीडरकडून मधुमक्षिका व वसाहतीचे उत्पादन करणे	रु. १० लाख	खर्चाच्या ४० टक्के कमाल रु. ४.०० लाख प्रति ब्रीडर अर्थसहाय्य	४	१६.००
	ब) मधुमक्षिका वसाहत व मधुमक्षिका संच वाटप	रु. २०००/वसाहत	खर्चाच्या ४० टक्के जास्तीत जास्त रु. ८०० प्रति पेटी ५० पेट्या प्रति लाभार्थी	२०००	१६.००
	क) मध काढणी यंत्र व साठवणूक यंत्र सामुग्री	रु. २०००० / संच	खर्चाच्या ४० टक्के जास्तीत जास्त रु. ८०००	२०००	१६.००
११.	**फलोत्पादन यांत्रिकीकरण (अर्थसहाय्याची रक्कम व अर्थसहाय्याचे स्वरुप)**				
	१) ट्रॅक्टर २० अश्वशक्तीपर्यंत	रु. ३.०० लाख प्रति युनिट	सर्वसाधारण प्रवर्गासाठी किमतीच्या २५ टक्के जास्तीत जास्त रु. ०.७५ लाख प्रति युनिट. अनु. जाती, अनु. जमाती, महिला, लहान व सीमांत शेतकरी यासाठी किमतीच्या ३५ टक्के जास्तीत जास्त रु. १.०० लाख प्रति युनिट.	२३३३	१७५०.००

अ.क्र.	बाब	अर्थसहाय्याची रक्कम	अर्थसहाय्याचे स्वरूप	भौतिक	आर्थिक (रुपये लाखात)
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)
२)	पॉवर टिलर				
	१) पॉवर टिलर (८ अश्वशक्तीपेक्षा कमी)	रु. १.०० लाख प्रति युनिट	सर्वसाधारण प्रवर्गासाठी किमतीच्या ४० टक्के जास्तीत जास्त रु. ०.४० लाख प्रति युनिट. अनु. जाती, अनु. जमाती, महिला, लहान व सीमांत शेतकरी यासाठी किमतीच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. ०.५० लाख प्रति युनिट.	४००	२००.००
	२) पॉवर टिलर (८ अश्वशक्ती व त्यापेक्षा जास्त)	रु. १.५० लाख प्रति युनिट	सर्वसाधारण प्रवर्गासाठी किमतीच्या ४० टक्के जास्तीत जास्त रु. ०.६० लाख प्रति युनिट. अनु. जाती, अनु. जमाती, महिला, लहान व सीमांत शेतकरी यासाठी किमतीच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. ०.७५ लाख प्रति युनिट.	६००	४५०.००
३)	ट्रॅक्टर / पॉवर टिलर (२० अश्वशक्तीपेक्षा कमी) चलीत अवजारे				
	i) जमीन सुधारणा, मशागत, पेरणी योग्य जमीन तयार करण्यासाठीची अवजारे	रु. ०.३० लाख प्रति युनिट	सर्वसाधारण प्रवर्गासाठी किमतीच्या ४० टक्के जास्तीत जास्त रु. ०.१२ लाख प्रति युनिट. अनु. जाती, अनु. जमाती, महिला, लहान व सीमांत शेतकरी यासाठी किमतीच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. ०.१५ लाख प्रति युनिट.	..	..
	ii) पेरणी/लागवड/काढणी/ खणणी करण्यासाठीची अवजारे	रु. ०.३० लाख प्रति युनिट	सर्वसाधारण प्रवर्गासाठी किमतीच्या ४० टक्के जास्तीत जास्त रु. ०.१२ लाख प्रति युनिट. अनु. जाती, अनु. जमाती, महिला, लहान व सीमांत शेतकरी यासाठी किमतीच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. ०.१५ लाख प्रति युनिट.	..	..
	iii) प्लॅस्टिक आच्छादन करण्यासाठी अवजारे	रु. ०.७० लाख प्रति युनिट	सर्वसाधारण प्रवर्गासाठी किमतीच्या ४० टक्के जास्तीत जास्त रु. ०.२८ लाख प्रति युनिट. अनु. जाती, अनु. जमाती, महिला, लहान व सीमांत शेतकरी यासाठी किमतीच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. ०.३५ लाख प्रति युनिट.	..	..
४)	स्वयंचलित फलोत्पादन अवजारे	रु. २.५० लाख प्रति युनिट	सर्वसाधारण प्रवर्गासाठी किमतीच्या ४० टक्के जास्तीत जास्त रु. १.०० लाख प्रति युनिट. अनु. जाती, अनु. जमाती, महिला, लहान व सीमांत शेतकरी यासाठी किमतीच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. १.२५ लाख प्रति युनिट.	..	..
५)	पीक संरक्षक उपकरणे				
	i) मॅन्युअल स्प्रेअर नॅपसॅक/ फुट स्प्रेअर	रु. ०.०१२ लाख प्रति युनिट	सर्वसाधारण प्रवर्गासाठी जास्तीत जास्त रु. ०.००५ लाख प्रति युनिट. अनु. जाती, अनु. जमाती, महिला, लहान व सीमांत शेतकरी यासाठी जास्तीत जास्त रु. ०.००६ लाख प्रति युनिट.	..	..
	ii) पॉवर नॅपसॅक स्प्रेअर/ पॉवर ऑपरेटेड तैवान स्प्रेअर (क्षमता ८-१२ लिटर)	रु. ०.०६२ लाख प्रति युनिट	सर्वसाधारण प्रवर्गासाठी जास्तीत जास्त रु. ०.०२५ लाख प्रति युनिट. अनु. जाती, अनु. जमाती, महिला, लहान व सीमांत शेतकरी यासाठी जास्तीत जास्त रु. ०.०३१ लाख प्रति युनिट.	..	..

अ.क्र.	बाब	अर्थसहाय्याची रक्कम	अर्थसहाय्याचे स्वरूप	भौतिक	आर्थिक (रुपये लाखात)
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)
iii)	पॉवर नॅपसॅक स्प्रेअर/ पॉवर ऑपरेटेड तैवान स्प्रेअर (क्षमता १२ लि. पेक्षा जास्त व १६ लि. पर्यंत)	रु. ०.०६२ लाख प्रति युनिट	सर्वसाधारण प्रवर्गासाठी जास्तीत जास्त रु. ०.०३ लाख प्रति युनिट. अनु. जाती, अनु. जमाती, महिला, लहान व सीमांत शेतकरी यासाठी जास्तीत जास्त रु. ०.०३८ लाख प्रति युनिट.	..	..
iv)	पॉवर नॅपसॅक स्प्रेअर/ पॉवर ऑपरेटेड तैवान स्प्रेअर (क्षमता १६ लि. पेक्षा जास्त)	रु. ०.२० लाख प्रति युनिट	सर्वसाधारण प्रवर्गासाठी जास्तीत जास्त रु. ०.०८ लाख प्रति युनिट. अनु. जाती, अनु. जमाती, महिला, लहान व सीमांत शेतकरी यासाठी जास्तीत जास्त रु. ०.१० लाख प्रति युनिट.	..	..
v)	ट्रॅक्टर आरोहित/चलित स्प्रेअर (२० अश्वशक्तीपेक्षा कमी)	रु. ०.२० लाख प्रति युनिट	सर्वसाधारण प्रवर्गासाठी जास्तीत जास्त रु. ०.०८ लाख प्रति युनिट. अनु. जाती, अनु. जमाती, महिला, लहान व सीमांत शेतकरी यासाठी जास्तीत जास्त रु. ०.१० लाख प्रति युनिट.	१००	१०.००
vi)	ट्रक्टर आरोहित/चलित स्प्रेअर (३५ अश्वशक्तीपेक्षा जास्त)/इलेक्ट्रोस्टॅटीक स्प्रेअर	रु. १.२६ लाख प्रति युनिट	सर्वसाधारण प्रवर्गासाठी किमतीच्या ४० टक्के जास्तीत जास्त रु. ०.५० लाख प्रति युनिट. अनु. जाती, अनु. जमाती, महिला, लहान व सीमांत शेतकरी यासाठी किमतीच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. ०.६३ लाख प्रति युनिट.	१००	६३.००
vii)	इकोफ्रेंडली प्रकाश सापळा	रु. ०.०२८/- प्रति युनिट	सर्वसाधारण प्रवर्गासाठी जास्तीत जास्त रु. ०.०१२ लाख प्रति युनिट. अनु. जाती, अनु. जमाती, महिला, लहान व सीमांत शेतकरी यासाठी जास्तीत जास्त रु. ०.०१४ लाख प्रति युनिट.	..	..
६)	नवीन सयंत्रे/ उपकरणे परदेशातून फलोत्पादन प्रात्यक्षिकासाठी आयात करणे. (सार्वजनिक क्षेत्र)	रु. ५०.०० लाख प्रति युनिट	सदर घटक सार्वजनिक क्षेत्रासाठी असून एकूण खर्चाच्या १०० टक्के अनुदान देय	..	..
१२.	**मनुष्यबळ विकास कार्यक्रम**				
	१) शेतकरी प्रशिक्षण				
	अ) राज्यांतर्गत प्रशिक्षण	रु. १००० प्रति दिवस प्रति शेतकरी प्रवास खर्चासहित	१०० टक्के अनुदान देय आहे.	१४०००	७००.००
	ब) राज्याबाहेरील प्रशिक्षण	प्रकल्प आधारित	१०० टक्के अनुदान देय आहे.	..	..
	२) शेतकरी अभ्यास दौरे				
	अ) राज्य अंतर्गत भेटी	प्रकल्प आधारित	१०० टक्के अनुदान देय आहे. प्रशिक्षण दिवस कालावधी २ ते ५ दिवस मर्यादीत प्रकल्प आधारित	१०००	१००.००
	३) अधिकारी कर्मचारी यांचे प्रशिक्षण व अभ्यास दौरे				
	अ) राज्यांतर्गत प्रशिक्षण/अभ्यास दौरा	रु. ३०० प्रति प्रशिक्षणार्थी अधिक प्रवास व दैनंदीन भत्ता	१०० टक्के प्रकल्प खर्च, प्रशिक्षणार्थीना देय होणारा व भत्ता त्यांचे संवर्गास अनुज्ञेय असल्याप्रमाणे देण्यात येईल.	३०००	१००.००

अ.क्र.	बाब	अर्थसहाय्याची रक्कम	अर्थसहाय्याचे स्वरूप	भौतिक	आर्थिक (रुपये लाखात)
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)
	ब) राज्याबाहेरील प्रशिक्षण/अभ्यास दौरा (५ प्रशिक्षणार्थी कमीतकमी)	रु. ८०० प्रति प्रशिक्षणार्थी अधिक प्रवास व दैनंदीन भत्ता	१०० टक्के प्रकल्प खर्च, प्रशिक्षणार्थींना देय होणारा व भत्ता त्यांचे संवर्गास अनुज्ञेय असल्याप्रमाणे देण्यात येईल.	..	..
१३.	**काढणीपश्चात व्यवस्थापन व पणन सुविधा**				
	१) पॅक हाऊस शेतावरील संकलन व साठवण केंद्र	रु. ४.०० लाख प्रति युनिट (६०० चौ. फूट) बांधकाम व सुविधा	प्रकल्प खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. २.०० लाख प्रति युनिट.	१००	२००.००
	२) एकात्मिक पॅक हाऊस (चाळणी) प्रतवारी, धुलाई, वाळवणी, वजन इ. सुविधांसह	५० लाख/युनीट	प्रकल्प खर्चाच्या ३५% सर्व साधारण क्षेत्रासाठी ५०% डोंगराळ व अधिसूचीत क्षेत्रासाठी (बँक कर्जाशी निगडीत)	६	१०५.००
	३) पूर्व शितकरण गृह	२५ लाख/युनीट (६ मे. टन क्षमतेसाठी)	किंमतीच्या ३५ टक्के सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी व ५० टक्के डोंगरी व अधिसूचित क्षेत्रासाठी बँक कर्जाशी निगडीत	१०	८७.००
	४) शितगृह (नवीन)	रु. ८,००० प्रति मे. टन (कमाल ५००० मे. टन क्षमतेसाठी)	जास्तीत जास्त ५००० मे. टनासाठी किमतीच्या ३५ टक्के सर्वसाधार I क्षेत्रासाठी व ५० टक्के डोंगरी व अधिसूचित क्षेत्रासाठी बँक कर्जाशी निगडीत	१०	१०००.००
	५) शितवाहन	(९ मे. टन क्षमतेसाठी रु. २६.०० लाख)	किमतीच्या ३५ टक्के सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी व ५० टक्के डोंगरी व अधिसूचित क्षेत्रासाठी बँक कर्जाशी निगडीत	३०	२७३.००
	६) प्राथमिक/फिरते प्रक्रिया केंद्र	रु. २५.०० लाख प्रति युनिट	किमतीच्या ४० टक्के सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी व ५५ टक्के डोंगरी व अधिसूचित क्षेत्रासाठी बँक कर्जाशी निगडीत	१००	१०००.००
	७) रायपनिंग चेंबर	रु. १ लाख प्रति मे. टन (३०० मे. टन क्षमतेसाठी)	किमतीच्या ३५ टक्के सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी व ५० टक्के डोंगरी व अधिसूचित क्षेत्रासाठी बँक कर्जाशी निगडीत	२०	२१००.००
	८) कमी खर्चाचे कांदा साठवणूक गृह/कांदा चाळ-२५ मे. टन	रु. १.७५ लाख/ युनीट	भांडवली खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. ०.८७५ लाख प्रति युनिट.	..	..
	९) एकात्मिक शितसाखळी	रु. ६००लाख/युनीट	किमतीच्या ३५ टक्के सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी व ५० टक्के डोंगरी व अधिसूचित क्षेत्रासाठी बँक कर्जाशी निगडीत	६	१२६०.००
१४.	**फलोत्पादन पिकांसाठी पणन सुविधा स्थापन करणे**				
	१) टर्मीनल मार्केट	रु. १५० कोटी (सार्वजनिक व खाजगी भागीदारीत-PPP)	ग्राह्य खर्चाच्या २५ ते ४० टक्के बँक कर्जाशी निगडीत (५० कोटी मर्यादा)	..	..
	२) होलसेल मार्केट	रु. १००.०० कोटी प्रति प्रकल्प	सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी २५ टक्के व डोंगराळ अधिसूचित क्षेत्रासाठी ३३.३३ टक्के (बँक कर्जाशी निगडीत)	..	..

अ.क्र.	बाब	अर्थसहाय्याची रक्कम	अर्थसहाय्याचे स्वरूप	भौतिक	आर्थिक (रुपये लाखात)
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)
	३) अपनी मंडी/ग्रामीण बाजार	रु. २५.०० लाख प्रति युनिट	सर्वसाधारण क्षेत्र ४० टक्के व डोंगराळ व अधिसूचित क्षेत्रासाठी ५५ टक्के बँक कर्जाशी निगडीत	..	..
	४) रिटेल मार्केट	रु. १५.०० लाख प्रति युनिट	सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी ३५ टक्के व डोंगराळ व अधिसूचित क्षेत्रासाठी ५० टक्के (बँक कर्जाशी निगडीत)	..	..
	५) फलोत्पादीत मालाचे संकलन-प्रतवारी-पॅकिंग केंद्राची उभारणी	रु. १५.०० लाख प्रति युनिट	सर्वसाधारण क्षेत्र ४० टक्के व डोंगराळ व अधिसूचित क्षेत्रासाठी ५५ टक्के बँक कर्जाशी निगडीत	५	३०
	६) स्थायी/फिरते/विक्री केंद्र	रु. ०.३० लाख प्रति युनिट	ग्राह्य भांडवली खर्चाच्या ५० टक्के	..	..
१५.	**तांत्रिक सहाय्यता समूह**	प्रकल्प आधारित प्रत्येक राज्यासाठी ५० लाख प्रति वर्षे या मर्यादेत	प्रकल्प आधारित	१	१०.००
१६.	**अभियान व्यवस्थापन**	--	--		१२७३.२५
	एकूण				२६९६१.००

राष्ट्रीय आयुष अभियान - औषधी वनस्पती घटक

(National AYUSH Mission - Medicinal Plants Component)

महाराष्ट्र राज्यात औषधी वनस्पतींच्या विविध प्रजातींच्या लागवडीकरिता अनुकूल वैविध्यपूर्ण हवामान, मानवी आरोग्याकरिता औषधी वनस्पतींचे महत्त्व, राज्यातील आयुर्वेदिक उद्योग व शहरातून औषधी वनस्पतींची वाढती मागणी, शेतकऱ्यांमध्ये पीक बदलाबाबतची जागृती, वाजवी उत्पन देणाऱ्या औषधी वनस्पतीची नगदी पिके, औषधी वनस्पती क्षेत्रात स्वयंरोजगार निर्मिती इ. बाबींच्या अनुषंगाने औषधी वनस्पती क्षेत्र विकासास भरपूर चालना मिळू शकते.

केंद्र शासनाच्या आयुष विभागामार्फत (Department of Ayrved, Yoga, Naturopathy, Unani, Siddha & Homeopathy-AYUSH) १२ व्या पंचवार्षिक योजने अंतर्गत सन २०१५-१६ पासून राष्ट्रीय आयुष अभियान कार्यक्रम राबविण्यात येत आहे. आयुर्वेद, युनानी, सिद्धा, व होमिओपॅथी या वैद्यकीय पद्धतींना प्रोत्साहन देणे, त्याबाबतची शिक्षण प्रणाली मजबूत करणे, गुणवत्ता नियंत्रण तसेच उपरोक्त वैद्यकीय पद्धतीसाठी सातत्यपूर्व वनस्पतीजन्य कच्च्या मालाचा पुरवठा करणे हा या अभियानाचा प्रमुख उद्देश आहे. विविध योजना एकत्रिकरणाच्या धोरणानुसार राष्ट्रीय औषधी वनस्पती अभियान ही योजना आता राष्ट्रीय आयुष अभियानाअंतर्गत समाविष्ट आहे. औषधी वनस्पती क्षेत्र विकासास सर्व स्तरांवर प्रोत्साहन दे याच्या उद्देशाने केंद्र पुरस्कृत राष्ट्रीय आयुष अभियान अंतर्गत औषधी वनस्पती घटक योजना महाराष्ट्र राज्य फलोत्पादन आणि औषधी वनस्पती मंडळाच्या सनियंत्रणाखाली राज्यात राबविण्यात येत आहे.

अभियानाचे घटक :

* आयुर्वेद, योगा, युनानी, सिद्धा व होमिओपॅथी अंतर्गत सेवा.
* आयुर्वेद, योगा, युनानी, सिद्धा व होमिओपॅथी शैक्षणिक संस्था.
* आयुष औषधी पद्धती अंतर्गत औषधींचे गुणवत्ता नियंत्रण.
* औषधी वनस्पती घटक

आयुष अभियाना अंतर्गत राबविण्यात येणाऱ्या उपरोक्त चार घटकांपैकी औषधी वनस्पती हा घटक, केंद्र व राज्याच्या आर्थिक योगदान (६० : ४०) तत्त्वावर राज्यामध्ये "महाराष्ट्र राज्य फलोत्पादन व औषधी वनस्पती मंडळ, पुणे" यांचेमार्फत राबविण्यात येत असून त्याचे उपघटक खालीलप्रमाणे आहेत.

* औषधी वनस्पती रोपवाटिका
* औषधी वनस्पती लागवड
* काढणीपश्चात व्यवस्थापन
* प्रक्रिया व मूल्यवर्धन

राष्ट्रीय आयुष अभियान-औषधी वनस्पती घटक कार्यक्रमांतर्गत औषधी वनस्पती लागवड साहित्य निर्मिती (औषधी वनस्पती रोपवाटिका), औषधी वनस्पती लागवड, काढणीत्तोर व्यवस्थापन, प्रक्रिया व मूल्यवर्धन इ. घटक योजनांसाठी अर्थसहाय्य देय आहे. केंद्र शासनाकडून राज्याच्या वार्षिक कृति आराखड्यास प्राप्त झालेल्या मंजुरीनुसार तसेच राज्याच्या प्रशासकीय मान्यतेनुसार जिल्हानिहाय औषधी वनस्पती लागवड घटकांचे क्षेत्रीयस्तरावर देण्यात येतात.

सन २०१७-१८ मध्ये राष्ट्रीय आयुष अभियान-औषधी वनस्पती घटक कार्यक्रमांतर्गत रु. ३५५.७२ लक्ष रकमेचा वार्षिक कृति आराखड्यास केंद्र शासनास सादर केला होता. तसेच सन २०१८-१९ करिता राष्ट्रीय आयुष अभियान-औषधी वनस्पती घटक कार्यक्रमांतर्गत रु. २१४.६९ लक्ष रकमेचा वार्षिक कृति आराखडा प्रस्तावित करण्यात आला आहे. सन २०१९-२० करिता रक्कम रु. ४०९.१०६ लाख रकमेचा वा.क्र. आराखड्यात केंद्र शासनाकडून मंजुरी प्राप्त झाली आहे. क्र. K.No. २-१८०२०/०१/AP/२०१९-२०-NMPB-II Ministry of AYUSH दि. ५-११-२०१९.

राष्ट्रीय आयुष अभियान-औषधी वनस्पती घटक सन २०२१-२०२२ करिता प्रस्तावित कार्यक्रम

अ.क्र.	बाब	अर्थसहाय्याची रक्कम (रुपये लाख)	अर्थसहाय्याचे स्वरूप	भौतिक	आर्थिक (रुपये लाख)
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)
	लागवड साहित्य तयार करणे				
	अ) सार्वजनिक क्षेत्र				
	१) आदर्श रोपवाटिका (मोठी)-४ हे.	रु. २५	कमाल रु. २५ लक्ष	..	..
	२) आदर्श रोपवाटिका (लहान)-१ हे.	रु. ६.२५	कमाल रु. ६.२५ लक्ष	..	..
	ब) खाजगी क्षेत्र				
	१) आदर्श रोपवाटिका (मोठी)-४ हे.	रु. २५	प्रकल्प खर्चाच्या ५० टक्के कमाल रु. १२.५० लक्ष	..	..
	२) आदर्श रोपवाटिका (लहान)-१ हे.	रु. ६.२५	प्रकल्प खर्चाच्या ५० टक्के कमाल रु. ३.१२५ लक्ष	७	३४.३७
	औषधी वनस्पतीची लागवड				
१)	नष्टप्राय होण्याचा धोका असलेल्या व आयुष उद्योगाकडून मोठ्या प्रमाणात मागणी असलेल्या औषधी वनस्पती प्रजाती	..	प्रति हेक्टरी लागवड खर्चाच्या ७५ टक्के	१०५	
२)	नष्टप्राय होण्याच्या मार्गावर व ज्यांचा पुरवठ्याचा स्त्रोत खालावत आहे अशा औषधी वनस्पती प्रजाती	..	प्रति हेक्टरी लागवड खर्चाच्या ५० टक्के	६	४३९.६३
३)	आयुष उद्योगाकडून व निर्यातीसाठी मागणी असलेल्या औषधी वनस्पती प्रजाती	..	प्रति हेक्टरी लागवड खर्चाच्या ३० टक्के	६८४.५०	

***जिल्हा स्तरावरून आलेल्या मागणीनुसार वार्षिक कृति आराखडा राष्ट्रीय औषधी वनस्पती मंडळ, नवी दिल्ली यांचे मंजुरीच्या अधीन राहून प्रस्तावित**

	काढणीत्तोर व्यवस्थापन				
	१) वाळवणी गृह	रु. १०	शासकीय/निमशासकीय/सार्वजनिक संस्था यांच्यासाठी १०० टक्के अर्थसहाय्य. स्वयंसहायता गट/सहकारी संस्था/खाजगी क्षेत्रासाठी ५० टक्के अर्थसहाय्य.	६	५०.००
	२) साठवण गृह	रु. १०	शासकीय/निमशासकीय/सार्वजनिक संस्था यांच्यासाठी १०० टक्के अर्थसहाय्य. स्वयंसहायता गट/सहकारी संस्था/खाजगी क्षेत्रासाठी ५० टक्के अर्थसहाय्य.	६	५०.००
	प्रक्रिया व मूल्यवर्धन				
	१) प्रक्रिया केंद्र	रु. ४००	शासकीय/निमशासकीय/सार्वजनिक क्षेत्राकरिता १०० टक्के अर्थसहाय्य. रु. ४०० लाख प्रति प्रकल्प	..	..
	२) पणन सुविधा (Marketing infrastructure)	रु. २०.०० लाख प्रति	प्रकल्प आधारित. सार्वजनिक क्षेत्राकरिता १०० आणि खाजगी क्षेत्र/स्वयंसहायता गट/सहकारी संस्था यांना ५० टक्के	..	..

अ.क्र.	बाब	अर्थसहाय्याची रक्कम (रुपये लाख)	अर्थसहाय्याचे स्वरूप	भौतिक	आर्थिक (रुपये लाख)
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)
	प्रक्रिया व मूल्यवर्धन				
३)	संेंद्रीय/आदर्श पीक पद्धती (गॅप) प्रमाणित करणे	रु. ५.०० लाख प्रति ५० हेक्टर	सेंद्रीय/गॅप लागवडीकरिता खर्चाच्या ५० टक्के रु. १०,००० प्रति हेक्टर जास्तीत जास्त ४ हेक्टर क्षेत्राकरिता देय प्रमाणिकरणाकरिता रु. ५.०० लाख प्रति ५० हेक्टरसाठी देय	..	..
४)	प्रात्यक्षिके (Demonstration Plots)	..	प्रकल्प आधारित. औषधी वनस्पती प्रजाती लागवड आणि पायाभूत सुविधा निर्मितीवर आधारित कमाल रु. १०.०० लाख प्रति किमान २ एकर क्षेत्राकरिता	..	..
५)	बियाणे/जनुक पेढी स्थापन करणे (Setting up of seed/germ plasm centres)	..	रु. २५ लाख प्रति पेढी	१	२५.००
६)	Flexi Component	..	..	..	११९.८१
	एकूण				७१८.८२

सन २००५-०६ पासून राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियानात समाविष्ट झालेल्या योजनांची नावे

अ) आदिवासी / डोंगरी भागात एकात्मिक फलोत्पादन योजना

ब) केंद्र पुरस्कृत पणन योजना

१) कृषी प्रक्रिया केंद्र स्थापना करण्यासाठी अर्थसहाय्य

२) बाजार माहिती केंद्राची स्थापना करणे

३) फळे व भाजीपाला विक्रीकरिता बाजार सहाय्य

४) आंतरराष्ट्रीय प्रदर्शनात कृषी उद्योजकांचा सहभाग योजना

५) जागतिक व्यापार संघटना कराराच्या अनुषंगाने उपयुक्त योजना

६) करार / कंत्राटी पद्धतीने शेतीसाठी प्रोत्साहन देणे

७) कृषी उत्पादनाच्या शक्य-शक्यतेचा आराखडा तयार करण्यासाठी प्रोत्साहनपर योजना

८) प्रायोगिक तत्त्वावर निर्यातीसाठी प्रोत्साहनपर योजना

९) कृषी व फलोत्पादन पिकाच्या गुणात्मक वाढीसाठी सामाईक सुविधा निर्माण करणे

१०) फूडपार्क व पॅक हाऊस सुविधेची स्थापना करणे

तसेच

१) केंद्र पुरस्कृत पुष्पोत्पादन विकास योजना

२) केंद्र पुरस्कृत राष्ट्रीय आषुय अभियान औषधे वनस्पती लघु योजना

३) केंद्र पुरस्कृत मसाला पीक विकास योजना

४) केंद्र पुरस्कृत आळंबी विकास योजना

५) केंद्र पुरस्कृत मनुष्यबळ विकास योजना

६) केंद्र पुरस्कृत फळांच्या एकात्मिक विकास योजना

} N. H. M. मध्ये समाविष्ट

---

१ एप्रिल, २०१४ पासून सदर योजना एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियानांतर्गत राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियान नावे चालू आहे. सन २०१५-१६ पासून सदर योजना राज्यातील ३४ जिल्ह्यांमध्ये राबविली जात आहे.

अनिवार्य योजना (राज्य) (Non Plan Scheme)

वित्तीय आवश्यता : Financial Requirement :

वित्तीय तक्ते / Financial Statement

फलोत्पादन Horticulture

(रुपये हजारात) (Rs. in Thousands)

अ. क्र.	तपशील	प्रत्यक्ष खर्च २०१९-२०२० Actual Exp. 2019-20	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२०-२०२१ Budget Estimate 2020-21	सुधारीत अंदाज २०२०-२०२१ Budget Estimate 2020-21	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२१-२०२२ Budget Estimate 2021-22	Details
1	2	3	4	5	6	7
	मागणी क्रमांक डी-३ **२४०१-पीक संवर्धन** **११९-बागायती व भाजीपाला पिके**					**DEMAND No. D-३** 2401-Crop Husbandary **119-Horticulture and Vegetable Crops.**
१	(०३) (०१) भाजीपाला, रोपमळे फळे रोपमळे व स्थानिक उद्याने (२४०१ १७२२)	497122	712257	621954	748595	(03) (01) Nurseries, Fruit Nurseries and Station Gardens (2401 1722)

कार्यक्रम योजना (राज्य) Plan Scheme (State)

वित्तीय तक्ते / Financial Statement

वित्तीय आवश्यकता : **Financial Requirement :**

फलोत्पादन Horticulture

(रुपये हजारात) (Rs. in Thousands)

अ. क्र.	तपशील	प्रत्यक्ष खर्च २०१९-२०२० Actual Exp. 2019-20	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२०-२०२१ Budget Estimate 2020-21	सुधारीत अंदाज २०२०-२०२१ Budget Estimate 2020-21	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२१-२०२२ Budget Estimate 2021-22	Details
1	2	3	4	5	6	7
	मागणी क्रमांक डी-३					**DEMAND No. D-3**
	२४०१-पीक संवर्धन					*2401-Crop Husbandary*
	१०९-विस्तार व शेतकरी प्रशिक्षण					**109-Extension and Farmers Training**
१	(०१) (५७) राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियान वनशेती उप अभियान (कें.पु.यो.) (राज्य हिस्सा ४० टक्के) (२४०१ ए ८३३)	4156	5322	5322	10500	(01) (57) National Mission for Sustainable Agriculyure- Sub Mission on Agro Forestry (CSS) (State Share 40%) (2401 A 833)
	११०-पिक विमा					**110-Crop Insurance**
२	(००) (०९) प्रधानमंत्री पिक विमा योजनेंतर्गत नारळ विमा (राज्य हिस्सा २५ टक्के) (२४०१ ए ६७३)	..	250	250	250	(00) (09) Coconut Insurance Under Pradhamantri Crop Insurance Scheme (State Share 25%) (2401 A 673)
	११३-कृषि अभियांत्रिकी					**113-Agricultural Engineering**
३	(००) (२१) प्रधानमंत्री कृषि सिंचन योजना प्रति थेंब अधिक पिक (सुक्ष्म सिंचन) (कें.पु.यो.) (राज्य हिस्सा ४० टक्के) (२४०१ ए ९९६)	1563381	2000000	1500000	2120000	(01) (21) Pradhan Mantri Krishi Sinchan Yojana - Per Drop More Crop (Micro Irrigation) (CSS) (State Share 40%) (2401 A 996)
	११९-बागायती व भाजीपाला पिके					**119-Horticulture and Vegetable Crops.**
४	(००) (२०) राज्य पुरस्कृत पीक-संरक्षण योजना (राज्य) (२४०१ ३२१५)	1550	1	1	1	(01) (20) Plant protection Scheme (2401 3215)
५	(०१) (३३) भाऊसाहेब फुंडकर फळबाग लागवड योजना (२४०१ ए८८९)	348291	1000000	500000	1000000	(01)(33) Bhausaheb Fundakar Hortculture Plantation Scheme (2401 A 889)

कार्यक्रम योजना (राज्य) Plan Scheme (State)

वित्तीय तक्ते / Financial Statement

वित्तीय आवश्यकता : Financial Requirement :

फलोत्पादन Horticulture

(रुपये हजारात) (Rs. in Thousands)

अ. क्र.	तपशील	प्रत्यक्ष खर्च २०१९-२०२० Actual Exp. 2019-20	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२०-२०२१ Budget Estimate 2020-21	सुधारीत अंदाज २०२०-२०२१ Budget Estimate 2020-21	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२१-२०२२ Budget Estimate 2021-22	Details
1	2	3	4	5	6	7
६	(०२) (२१) राष्ट्रीय आयुष अभियान-औषधी वनस्पती (कें.पु.यो.) (राज्य हिस्सा ४० टक्के) (२४०१ ए १४५)	..	1	1	1	(02)(21) National Ayush Mission Medicinal Plants (CSS) State Share 40% (2401 A 145) **119-(03) Nurseries**
७	(०३) (३४) एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान-राज्य हिस्सा ४० टक्के सर्वसाधारण ३३-अर्थसहाय्य (२४०१ ४५०७)	482700	666600	666600	800000	(03)(04) Mission for Integrated Development of Huticulture State Share 40% (General) 33-Subsidies (2401 4507)
८	(०३) (३८) नारळ विकास बोर्ड पुरस्कृत विविध बाबींकरिता एकत्रित तरतूद राज्य हिस्सा कार्यक्रम (२४०१ ए ९४२)	..	2600	1300	2600	(01) (38) Inclusive provision for Verious Components of Coconut Development Board Scheme State Share (Scheme)(2401 A 942)
९	(०३) (३९) सिट्रेस इस्टेट (२४०१ बी ०२५) **७८९ अनुसूचीत जातीसाठी विशेष घटक योजना**	31718	150000	74742	200000	(03) (39) Citrus Estate (2401 B 025) **789-(03) Special Component Plan for Scheduled Castes**
१०	(००) (०४) कृषी उन्नती योजना-एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान (राज्य हिस्सा ४०%) (२४०१ ए १३६) ३३-अर्थसहाय्य	8000	..	..	..	(00)(04) Krushi Unnati Yojana-Integrated Horticulture Development Mission (CSS) (State Share 40%) 33-Subsidies (2401 A 136)
११	(००) (२४) प्रधानमंत्री कृषी सिंचन योजना प्रति थेंब अधिक पिक (सुक्ष्म सिंचन योजना) (राज्य हिस्सा ४०%) (२४०१ ए ४१२)	53631	..	..	..	(00) (24) Pradhan Mantri Krushi Sinchan Yojana- Per Drop More Crop (Micro Irrigation) (State Share 40%) (2401 A 412)
१२	(००) (३२) राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियान वनशेती उप अभियान (कें.पु.यो.) (राज्य हिस्सा ४०%) (२४०१ ए ८७१)	582	..	..	..	(00)(32) National Mission for Sustainable Agriculture-Sub Mission on Agro Forestry (CSS) (State Share 40%) (2401 A 871)

कार्यक्रम योजना (राज्य) Plan Scheme (State)

वित्तीय तक्ते / Financial Statement

वित्तीय आवश्यकता : Financial Requirement :

फलोत्पादन Horticulture

(रुपये हजारात) (Rs. in Thousands)

अ. क्र.	तपशील	प्रत्यक्ष खर्च २०१९-२०२० Actual Exp. 2019-20	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२०-२०२१ Budget Estimate 2020-21	सुधारीत अंदाज २०२०-२०२१ Budget Estimate 2020-21	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२१-२०२२ Budget Estimate 2021-22	Details
1	2	3	4	5	6	7
१३	(००)(३३) भाऊसाहेब फुंडकर फळबाग लागवड योजना, अनुसूचीत जाती घटक कार्यक्रम (२४०१ ए ९०४)	7753	..	..	..	(00)(3) Bhausaheb Fundakar Horticulture Plantation Scheme (SCCS) (Scheme) (2401 A 904)

कार्यक्रम योजना (केंद्र) Plan Scheme (Central)

वित्तीय तक्ते / Financial Statement

वित्तीय आवश्यकता : **Financial Requirement :**

फलोत्पादन Horticulture

(रुपये हजारात) (Rs. in Thousands)

अ. क्र.	तपशील	प्रत्यक्ष खर्च २०१९-२०२० Actual Exp. 2019-20	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२०-२०२१ Budget Estimate 2020-21	सुधारीत अंदाज २०२०-२०२१ Budget Estimate 2020-21	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२१-२०२२ Budget Estimate 2021-22	Details
1	2	3	4	5	6	7
	मागणी क्रमांक डी-३					**DEMAND No. D-3**
	२४०१-पीक संवर्धन					*2401-Crop husbandary*
	१०९-विस्तार व शेतकरी प्रशिक्षण					**109-Extensation and Farmers Training**
१)	(०१)(५६) राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियान वनशेती उप अभियान (कें.पु.यो.) केंद्र हिस्सा ६०% (२४०१ ए ८२४)	6489	8000	8000	15800	(01)(56) National Mission for Sustainable Agriculturs-Sub Mission on Agro Foresty (CSS) (Central Share-60%) (2401 A 824)
	११३-कृषि अभियांत्रिकी					**113-Agricultural Engineering Corps.**
२)	(००)(०७) प्रधानमंत्री कृषी सिंचन योजना प्रति थेंब अधिक पिक (सुक्ष्म सिंचन) (कें.पु.यो.) केंद्र हिस्सा ६०% (२४०१ २५०४)	1376899	3000000	3000000	3200000	(00)(07) Pradhan Mantri Krushi Sinchan Yojana- Per Drop More Crop (Micro Irrigation) (CSS) (Central Share 60%) (2401 2504)
	११९-बागायती व भाजीपाला पिके					**119-Horticulture and Vegetable Corps.**
३)	(०३) (३७) कृषि उन्नती योजना एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान (कें.पु.यो.) केंद्र हिस्सा ६० टक्के सर्वसाधारण ३३-अर्थसहाय्य (२४०१ ९५६३)	724050	1000000	1000000	1200000	(03)(37) Krushi Unnati Yojana Mission for Integrated Development of Horticulture (Central Share-60%) (CSS) (2401 9563)
	७८९ अनुसूचीत जातींसाठी विशेष घटक योजना					**789-(03) Special Component Plan for Scheduled Castes**
४)	(००) (०३) कृषी उनती योजना- एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान (कें.पु.यो.) ३३-अर्थसहाय्य (केंद्र हिस्सा ६०%) (२४०१ ए १२७)	12000	..	..	..	(00) (03) Krushi Unnati Yojana Integrated Horticulture Development Mission (CSS) (Central Share 60%) 33 subsidies (2401 A 127)

कार्यक्रम योजना (केंद्र) Plan Scheme (Central)

वित्तीय तक्ते / Financial Statement

वित्तीय आवश्यकता : Financial Requirement :

फलोत्पादन Horticulture

(रुपये हजारात) (Rs. in Thousands)

अ. क्र.	तपशील	प्रत्यक्ष खर्च २०१९-२०२० Actual Exp. 2019-20	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२०-२०२१ Budget Estimate 2020-21	सुधारीत अंदाज २०२०-२०२१ Budget Estimate 2020-21	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२१-२०२२ Budget Estimate 2021-22	Details
1	2	3	4	5	6	7
५)	(००) (३१) राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियान वनशेती उप अभियान (कें.पु.यो.) (केंद्र हिस्सा ६०%) (२४०१ ए ८६२)	855	..	..	...	(00) (31) National Mission for Sustainable Agriculture-Sub Mission on Agro Foresty (CSS) (Central Share 60%)(2401 A 127)

वित्तीय तक्ते / Financial Statement

कार्यक्रम योजना (केंद्र) Plan Scheme (Central)

राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियान

वित्तीय आवश्यकता : Financial Requirement :

National Horticulture Mission

(रुपये हजारात) (Rs. in Thousands)

अ. क्र.	तपशील	प्रत्यक्ष खर्च २०१९-२०२० Actual Exp. 2019-20	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२०-२०२१ Budget Estimate 2020-21	सुधारीत अंदाज २०२०-२०२१ Budget Estimate 2020-21	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२१-२०२२ Budget Estimate 2021-22	Details
1	2	3	4	5	6	7
	मागणी क्रमांक एन-३ **२४०१ पीक संवर्धन,** **७८९-अनुसुचीत जातींसाठी विशेष घटक योजना,**					**DEMAND No. N-3** ***2401-Crop Husbandary*** **(789)- Special Component Plan for Scheduled Castes**
१)	(०१) (०२) कृषि उन्नती योजना - एकात्मिक फलोत्पादन अभियान (राज्य हिस्सा ४०%) ३३-अर्थसहाय्य (२४०१ बी ०९९)	..	80000	80000	102700	(01) (02) Krushi Unnati Yojana-Integrated Horticulture Development Mission (CSS) (State Share 40%) (2401A B 099)
२)	(०१) (०१) कृषि उन्नती योजना - एकात्मिक फलोत्पादन अभियान (केंद्र हिस्सा ६०%) ३३-अर्थसहाय्य (२४०१ बी ०८१)	..	180000	180000	154000	(01) (01) Krushi Unnati Yojana-Integrated Development Mission (CSS) (Central Share 60%) (2401 B 081)
	मागणी क्रमांक टी-५ **२४०१ पीक संवर्धन,** **७९६-जनजाती क्षेत्र उपयोजना,** **(०१) जनजाती क्षेत्र उपयोजना**					**DEMAND No. T-5** ***2401-Crop Husbandary*** **796- Tribal Area Sub Plan** **01- Tribal Area Sub Plan**
३)	(०१) (०७) एकात्मिक फलोत्पादन विकासासाठी केंद्र पुरस्कृत अभियान ३३-अर्थसहाय्य (राज्य हिस्सा ४०%) (२४०१ ए ०११)	31400	98222	98222	100000	(01) (07) Krushi Unnati Yojana-Integrated Horticulture Development Mission (CSS) (Central Share 40%) 33-Subsidies (2401A 011)

वित्तीय तक्ते / Financial Statement

कार्यक्रम योजना (केंद्र) Plan Scheme (Central)

राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियान

वित्तीय आवश्यकता : **Financial Requirement :**

National Horticulture Mission

(रुपये हजारात) (Rs. in Thousands)

अ. क्र.	तपशील	प्रत्यक्ष खर्च २०१९-२०२० Actual Exp. 2019-20	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२०-२०२१ Budget Estimate 2020-21	सुधारीत अंदाज २०२०-२०२१ Budget Estimate 2020-21	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२१-२०२२ Budget Estimate 2021-22	Details
1	2	3	4	5	6	7
	मागणी क्रमांक डी-३					**DEMAND No. D-3**
	२४०१-पीक संवर्धन					*2401-Crop husbandary*
	११९-बागायती व भाजीपाला पिके					**119-Horticulture and Vegetable Corps.**
४)	(०२) (२०) राष्ट्रीय आयुष अभियान औषधी वनस्पती (कें.पु.यो.) केंद्र हिस्सा ६० टक्के (२४०१ ९५८१)	..	1	1	1	(02)(20) National Ayush Mission on Medicinal Plants (CSS) Central Share-60% (General) (2401 9581)
	मागणी क्रमांक एन-३					**DEMAND No. N-3**
	२४०१ पीक संवर्धन, ७८९-अनुसुचीत जातींसाठी विशेष घटक योजना,					***2401-Crop Husbandary*** **(789)- Special Component Plan for Scheduled Castes**
५)	(०१) (०३) कृषि उन्नती योजना - राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान - अन्नधान्य पिके (केंद्र हिस्सा ६०%) (२४०१ बी १०५)	..	200000	200000	210000	(01) (01) Krushi Unnati Yojana-National Food Security Mission Food Grain Crops (CSS) (Central Share 60%) (2401A B 105)
	मागणी क्रमांक टी-५					**DEMAND No. T-5**
	२४०१ पीक संवर्धन, ७९६-जनजाती क्षेत्र उपयोजना,					***2401-Crop Husbandary*** **(796)- Tribal Area Sub Plan**
	(०१) जनजाती क्षेत्र उपयोजना					**(01)- Tribal Area Sub Plan**
६)	(०१) (०६) एकात्मिक फलोत्पादन विकासासाठी केंद्र पुरस्कृत अभियान (केंद्र हिस्सा ६०%) (२४०१ ए ०२९) ३३-अर्थसहाय्य	47100	147333	147333	140000	(01) (06) Centrally Sponsered Mission for Integrated Development of Horticulture (CSS) (Central Share 60%) (2401 A 029)

क्यू १३६--२५० पु.-अ-४*-३.२०२१

शासकीय मुद्रणालय, कोल्हापूर